

De ervaringen van de Communistische Internationale en hun betekenis voor de huidige strijd

Harpal Brar

Marxistische Studies, Nr.71-4, 2006

De Partij van de Arbeid heeft mij gevraagd hier te spreken over de ervaringen van de Communistische Internationale (Komintern) en haar betekenis voor de huidige strijd en over de verschillen tussen de Komintern en de Eerste en de Tweede Internationale. Een korte uiteenzetting kan onmogelijk recht doen aan zo'n veelomvattend onderwerp. Daarom zal ik in het kort de in het oog springende kenmerken en de verworvenheden van elke organisatie schetsen. Deze drie Internationales kunnen beschouwd worden als één geheel in de ontwikkeling van de theoretische, organisatorische en politieke principes van de arbeidersbeweging.

In 1913 onderscheidt Lenin drie hoofdperiodes in de wereldgeschiedenis sinds de publicatie van het *Communistisch Manifest* in 1848: 'Van die tijd af kan de wereldgeschiedenis duidelijk in drie hoofdperiodes onderverdeeld worden: 1. van de revolutie van 1848 tot aan de Commune van Parijs (1871); 2. van de Commune van Parijs tot aan de Russische Revolutie (1905); 3. van de Russische Revolutie tot nu.' Hij besloot: 'Elk van de drie grote tijdperken van de wereldgeschiedenis na de opkomst van het marxisme heeft nieuwe bevestigingen en nieuwe triomfen opgeleverd.' En hij voegde er profetisch aan toe: 'Het komende historische tijdperk echter zal het marxisme als de leer van het proletariaat een nog grotere triomf brengen.'¹

Deze geniale voorspelling werd vier jaar later werkelijkheid door de baanbrekende Oktoberrevolutie en de oprichting van de Komintern in 1919.

De Eerste Internationale

Vanaf het ontstaan van het marxisme is het proletarisch internationalisme een van de basisprincipes geweest van de ideologie van de arbeidersklasse. Dit internationalisme was een onmisbare voorwaarde voor de revolutionaire samenwerking en de broederlijke solidariteit van het proletariaat en de onderdrukte volkeren van de verschillende landen. Elke schending van dit principe, zoals tijdens de eerste interimperialistische oorlog van 1914-1918, leverde de arbeidersbeweging niets dan ellende op en leidde tot serieuze nederlagen. Alleen de partijen die dit principe trouw bleven, zoals de bolsjewieken, slaagden erin de proletarische strijd in hun land naar de overwinning te leiden.

In het *Communistisch Manifest* (1848) verklaarden, de twee vaders van het wetenschappelijk socialisme, Marx en Engels stoutmoedig: 'De communisten onderscheiden zich van de overige proletarische partij en slechts doordat zij enerzijds in de verschillende nationale klassengevechten van de proletariërs de gemeenschappelijke, van de nationaliteit onafhankelijke belangen van het gehele proletariaat naar voren brengen en tot hun recht laten komen en anderzijds, doordat zij op de verschillende

trappen van ontwikkeling die de strijd tussen proletariaat en bourgeoisie doorloopt, steeds het belang van de gehele beweging vertegenwoordigen.²

Proletarisch internationalisme staat voor eenheid en samenwerking van alle onderdrukten tegen al hun uitbuiters, het omvat allen die uitgebuit en onderdrukt worden door het kapitaal – de koloniale slaven, de boerenmassa's, afhankelijke en neokoloniale landen en alle landen die door het imperialisme onderdrukt en overheerst worden.

Sinds 1917 bestaat de proletarische wereldrevolutie uit de eenheid en de gemeenschappelijke acties van drie met elkaar verbonden fronten. Ten eerste, de consolidatie en de vooruitgang van de socialistische staten, ten tweede de strijd van het proletariaat tegen het kapitalisme en ten derde de nationale bevrijdingsstrijd van de onderdrukte volkeren tegen kolonialisme en imperialisme.

Gedurende de bijna 160 jaar sinds de verschijning van het Communistisch Manifest is enorme vooruitgang geboekt. Deze bereikte na de Tweede Wereldoorlog zijn hoogtepunt met de oprichting van een machtig kamp van socialistische staten, aangevuld met de nieuwe onafhankelijke landen. In 1948, precies 100 jaar na de publicatie van het Communistisch Manifest, omvatte het gebied waar de arbeidersklasse aan de macht was een derde van het aardoppervlak en telde een kwart van de wereldbevolking. Dit, kameraden, is een historische ontwikkeling die in de analen van de mensheid zijn weerga niet kent. Niets kan aan deze verworvenheden afbreuk doen, zelfs niet de achteruitgang tengevolge van de ineensstorting van de Sovjet-Unie en het oostelijke blok van socialistische landen, veroorzaakt door het verraad van het moderne Chroesjtsjov-revisionisme. De Oktoberrevolutie, gevolgd door de opkomst van het socialistische kamp na de Tweede Wereldoorlog, veranderde de wereld voor altijd, want zij luidde het tijdperk in van de ondergang van het imperialisme en de overwinning van de proletarische revolutie. Welke nederlagen ons ook te wachten staan, geen enkele kan ooit de klok terugdraaien en de gigantische prestaties van het proletarisch socialisme te niet doen.

De internationale communistische beweging wortelt in de radicale en embryonale communistische linkervleugel van de Franse Revolutie, in de Duitse emigratie en het Engelse radicale proletarisch internationalisme. Zoals Karl Marx zei: 'De Jacobijn van 1793 is de communist van vandaag geworden.'³

Duitse, Poolse en Italiaanse vluchtelingen uit Londen richtten in 1844 de Broederlijke Democraten op. In 1845 sloten vooraanstaande Chartistische leiders als Ernest Jones, Cooper, Julian Harney en nog een aantal anderen zich aan. De internationalistische visie van de Broederlijke Democraten kwam tot uitdrukking in hun motto: 'Alle mensen zijn broeders'. Over de kwestie van het internationalisme zeiden ze: 'In de overtuiging... dat nationale vooroordelen altijd al door de onderdrukkers van de volkeren gebruikt zijn om hen ertoe aan te zetten elkaar naar de strot te vliegen, terwijl ze juist samen hadden moeten werken aan hun gezamenlijke welzijn, verwerpt dit genootschap de term "buitenlander"', door wie of op wie hij ook wordt toegepast. Het is onze morele overtuiging dat we onze medemens moeten opnemen, ongeacht uit welk "land" hij komt, als lid van

een zelfde familie, het menselijke ras; als burgers van een zelfde gemenebest, de wereld.⁴

Verfrissend toch deze 150 jaar oude regels, vergeleken met het bekrompen nationalisme en de massahysterie tegen buitenlanders, economische migranten en asielzoekers die de bolwerken van het imperialisme in zijn nadagen in de greep houden.

De echte eerste internationale organisatie van de internationale communistische beweging was de Communistische Liga. Ze werd in 1847 opgericht en bleef bestaan tot 1852. In opdracht van die Liga schreven Marx en Engels het *Communistisch Manifest*. De leidende principes van de Communistische Liga waren het proletarisch internationalisme en het democratisch centralisme. Maar de term 'internationale' is onlosmakelijk verbonden geraakt met de Internationale Arbeidersassociatie (IAA) en daarom zal ik hier de algemeen aanvaarde opvatting volgen dat deze Associatie beschouwd kan worden als de eerste organisatie van het internationale proletariaat.

Oprichting van de Eerste Internationale

De Eerste Internationale werd opgericht op 28 september 1864, tijdens een grote bijeenkomst in St. Martin Hall in Londen ter herdenking van de Poolse opstand. Zoals ik eerder al vermeldde, kwam deze organisatie niet zomaar uit de lucht vallen, maar gingen er een aantal inspanningen aan vooraf. De Eerste Internationale bleef bestaan tot 1872 en realiseerde gedurende die acht jaar heel wat. Het was op een bijeenkomst van de Londense Vakbondsraad met vertegenwoordigers van Franse, Poolse en Duitse arbeiders dat het voorstel voor de oprichting van zo'n organisatie voor het eerst werd gelanceerd. Het doel van de bijeenkomst was de organisatie van een internationaal arbeiderscongres. De Fransen stelden voor er een permanente vereniging van te maken.

Op dat moment waren de organisaties die met de IAA meewerkten voor het merendeel ideologisch niet zo progressief. De Britse delegaties waren overwegend reformistisch – de Engelse vakbonden stonden toen al erg onder de invloed van de arbeidersaristocratie, die zijn ontstaan te danken had aan het opkomende Brits imperialisme. De Fransen hingen het Proudhonisme aan, een kleinburgerlijke ideologie die zich verzette tegen politieke acties, stakingen of klassenstrijd maar ervan overtuigd was dat de vorming van verbruikerscoöperaties en volksbanken die gratis leningen verstrekten, vanzelf naar het socialisme zou leiden. Een minderheid van de Franse delegaties was aanhanger van Blanqui. Deze stond voornamelijk terroristische strijdvormen voor met uitsluiting van alle andere. De Duitsers waren dan weer volgelingen van Lasalle. Ook zij stonden een vorm van utopisch socialisme voor maar lieten de realiteit van de klassenstrijd buiten beschouwing. De Spanjaarden, Zwitsers en Italianen waren heel erg beïnvloed door het anarchisme van Bakoenin. Marx en Engels gooiden zich met hart en ziel in dit strijdperk om theoretische duidelijkheid te scheppen voor de arbeidersbeweging.

De Internationale Arbeidersassociatie was gevestigd in Londen. Het jaarlijkse congres in september vormde het hoogste orgaan. Maar tussen twee congressen in werden de beslissingen genomen door een Algemene Raad in Londen, bestaande uit

vertegenwoordigers van de nationale afdelingen van elk land. Het lidmaatschap van de Internationale Arbeidersassociatie was individueel maar vakbonden sloten zich aan bij de nationale afdelingen.

Marx hield zijn befaamde oprichtingstoespraak in 1864, op het Eerste Congres in Londen. De Algemene Raad nam ze aan en het Congres van 1866 in Genève bevestigde ze. Met deze toespraak legde Marx het basisprogramma van de Internationale vast.

1. De emancipatie van de arbeidersklasse is het werk van de arbeidersklasse zelf – ‘het grote doel waaraan iedere politieke beweging moet ondergeschikt zijn’.

In zijn toespraak verklaarde Marx: ‘De verovering van de politieke macht is ... de grote plicht van de arbeidersklasse geworden ... een element van succes in hun handen is hun aantal, maar aantallen leggen alleen gewicht in de schaal als zij verenigd zijn door samenwerking en geleid worden door kennis.’ Deze zin bevat een grote waarheid, die onze beweging de laatste dertig jaar genegeerd heeft. Namelijk de rol van de kennis, van een wetenschappelijk uitgewerkte revolutionaire theorie en een militante organisatie van de arbeidersklasse, te weten een communistische partij.

2. De gemeenschappelijke eigendom van de industrie en de grond (dit laatste werd door Proudhon bestreden).

3. Steun aan vakbonden en stakingen. De vakbonden moesten zich evenwel niet beperken tot de verdediging van de lonen en arbeidsvoorwaarden maar moesten ook organisatorische centra worden voor de arbeidersklasse in haar politieke strijd. Marx zei: ‘Terwijl... ze absoluut onmisbaar zijn in de dagelijkse strijd tussen arbeid en kapitaal is het andere aspect van de vakbond, als instrument voor de omvorming van het systeem van loonarbeid en voor de omverwerping van de dictatuur van het kapitaal, nog belangrijker.’ Natuurlijk kon de IAA ook de defensieve acties van de arbeiders coördineren op internationale basis. Bijvoorbeeld: ‘Toen werkgevers in Engeland arbeiders uit België, Holland en Frankrijk invoerden om de stakingen van de Britse arbeiders te breken, kwam de Algemene Raad meteen tussenbeide en probeerde de ingevoerde arbeiders ertoe te bewegen terug te keren. Nadat ze geweigerd hadden als stakingsbrekers op te treden, compenseerden de Britse vakbonden de verloren uren. Ook riep de Algemene Raad de Britse vakbonden op de Parijse bronsarbeiders te steunen toen ze in 1867 in staking gingen. De vakbonden stuurden meer dan 1000£ en droegen zo bij aan de overwinning van de Parijse stakers.’⁵

4. De Internationale nam ook een standpunt in over coöperaties. Veel arbeidersorganisaties hadden grote illusies over de coöperatieve beweging. Deze kreeg niet alleen steun van de Proudhonisten maar ook van de Duitse Lasalleanen en de volgelingen van Owen in Engeland. Marx stelde: ‘Hoewel in principe uitstekend en hoewel nuttig in de praktijk, zal de coöperatieve arbeid, als ze tot de enge kring van terloopse inspanningen van privé-arbeiders beperkt blijft, nooit in staat zijn de meetkundige groei van de vooruitgang van de monopolies te stuiten, om de massa’s te bevrijden en zelfs niet om de last van hun ellende merkbaar te verlichten.’ En dus stond er in het aangenomen rapport: ‘De coöperatieve beweging is niet in staat om op eigen

kracht de kapitalistische maatschappelijke orde om te vormen... Daarom moeten de arbeiders de regeringsmacht grijpen en uit de handen van de kapitalisten en grootgrondbezitters wegtrekken.'

5. De Internationale was voorstander van de strijd voor beschermende arbeidswetgeving, ondanks het wantrouwen van diegenen die dergelijke hervormingen als een gevaar beschouwden omdat ze het kapitalisme alleen maar comfortabeler zouden maken. In de Openingsrede stond: 'De Wet op de tienurige werkdag was niet alleen een grote praktische overwinning, het was de overwinning van een principe, het was de eerste keer dat de politieke economie van de middenklasse het duidelijk zichtbaar voor iedereen moest afleggen tegen de politieke economie van de arbeidersklasse.'

6. De noodzaak van een eigen partij van de arbeidersklasse. Uit de resolutie van het Congres van 1871 in Den Haag: 'In zijn gevecht tegen de verzamelde krachten van de bezittende klassen kan het proletariaat alleen als klasse optreden door haar krachten te organiseren in een onafhankelijke politieke partij die zich afzet tegen alle oude partijen die door de bezittende klassen gevormd zijn. Zo'n organisatie van het proletariaat in de vorm van een politieke partij is onmisbaar om de sociale revolutie te doen triomferen en bovenal om haar ultieme doel, de afschaffing van de klassen, te bereiken.'

7. Ten aanzien van de nationale kwestie onderstreepte het Congres de noodzaak de onderdrukte landen te ondersteunen in de strijd tegen hun overheersers, bijvoorbeeld de Ierse bevrijdingsstrijd.

8. In kwesties van oorlog en vrede verzette het Congres zich tegen alle oorlogen van de heersende klasse tegen het volk en eiste de afschaffing van de staande legers en de vervanging ervan door volksmilities. Marx zei in zijn toespraak: 'Als de bevrijding van de arbeidersklasse hun broederlijke eensgezindheid vereist, hoe kunnen zij dan hun grote missie waarmaken met een buitenlandse politiek die, gebruik makend van nationale vooroordelen, crimineel gekonkel nastreeft, en in plunderoorlogen het bloed en goed van de volkeren verkwanselt?' Het is interessant om in het licht van dit citaat het antwoord te beoordelen van verscheidene zogenaamd communistische organisaties op de oorlog van het Brits-Amerikaanse imperialisme tegen Irak.

De Eerste Internationale vocht ook daadwerkelijk tegen de oorlog, in het bijzonder tegen de Duits-Franse oorlog van 1870-71. Zo stemden August Bebel en Karl Liebknecht, leiders van de Duitse Sociaal-democratische Partij die het jaar daarvoor in Eisenach was opgericht, tegen de oorlogskredieten in de Noord-Duitse Rijksdag, waarna ze wegens verraad werden vervolgd.

Door de oorlog kon het Congres van 1870 in Parijs niet doorgaan. Op 9 september 1870 besloot de Algemene Raad: 'Laat de afdelingen van de IAA in alle landen de arbeidersklasse oproepen tot actie. Als zij er niet in slagen deze plicht te vervullen, zal de huidige rampzalige oorlog alleen een voorspel zijn tot nog meer moorddadige internationale conflicten. Overal zullen dan de hoge heren van oorlog, grootgrondbezit en kapitaal opnieuw over de arbeiders triomferen.'

De Frans-Pruisische oorlog leidde tot de val van Napoleon. De revolte in Frankrijk ten gevolge van de oorlog en de oprichting van de republiek versnelden zijn ondergang nog. De Algemene Raad was van mening dat de Franse arbeiders de nieuwe republiek moesten steunen en geen pogingen moesten ondernemen om haar omver te werpen. Maar toen onder Thiers de nieuwe regering zich overgaf, het omsingelde Parijs aan de Duitsers overdroeg en de nationale garde wilde ontwapenen, brak in Parijs de opstand uit. Het volk richtte op 18 maart 1871 de beroemde Commune van Parijs op, die zes weken aan de macht bleef. De Internationale riep op de Commune te ondersteunen.

De burgerij smoorde de Commune in bloed. Na de nederlaag trok Marx uit de ervaringen van deze opstand de belangrijke les voor de arbeidersklasse: 'dat de Franse Revolutie in het vervolg niet meer zal proberen, het bureaucratisch-militaire apparaat over te nemen, maar zal proberen het te vernietigen'.⁶

Een paar dagen later schreef hij aan dezelfde Kugelmann: 'De strijd van de arbeidersklasse met de kapitalistenklasse en haar staat is door de gevechten in Parijs een nieuwe fase ingegaan. Hoe de zaak ook in de nabije toekomst moge verlopen, zeker is dat de strijd er een aanknopingspunt van wereldhistorische betekenis bij gekregen heeft.'⁷

Maar de nederlaag van de Commune creëerde voorwaarden die het voortbestaan van de Eerste Internationale onmogelijk maakten. Niet alleen verzwakte de nederlaag in Parijs de arbeidersbeweging, ook dreven de anarchisten hun scheuringactiviteiten binnen de Internationale op. Deze bereikten een hoogtepunt op het Haagse Congres in 1872. Op dit Congres werden twee onderwerpen uitgevochten. Ten eerste de kwestie van het democratisch centralisme ofte de macht van de Algemene Raad. Vormde de Algemene Raad de algemene leiding van de vereniging of was het louter een statistisch en administratief bureau? De anarchisten schilderden de Algemene Raad af als 'autoritair' en 'dictatoriaal'. In zijn toespraak tot een bijeenkomst in Amsterdam volgend op het Haagse Congres kenmerkte Marx het democratisch centralisme als de vertegenwoordiging van een morele autoriteit en diende de anarchisten als volgt van antwoord: 'Wie behalve onze vijanden hebben ook maar enige reden om wantrouwen te koesteren tegen de macht van de Algemene Raad? Heeft hij een bureaucratie? Staat hij aan het hoofd van een gewapende politiemacht die gehoorzaamheid afdwingt? Is zijn gezag niet louter moreel? Als er verklaringen moeten afgelegd worden, deelt hij die dan niet mee aan de federaties en zijn het niet de federaties die opdracht hebben ze uit te voeren? Koningen in zo'n positie, zonder soldaten, politiemannen of ambtenaren zouden maar weinig weerstand kunnen bieden aan de vooruitgang van de revolutie als zij uitsluitend zouden moeten vertrouwen op morele invloed en moreel gezag.' De tweede kwestie op het Haagse Congres betrof de politieke actie en de organisatie van de arbeidersklasse. De resolutie over dit onderwerp benadrukte de noodzaak van een onafhankelijke politieke partij van de arbeidersklasse als onmisbare voorwaarde voor de overwinning van de proletarische revolutie.

Gezien de voortdurende scheuringactiviteiten van de anarchist Bakoenin en zijn aanhangers benoemde het Congres een comité dat een rapport moest maken over hun

gedrag. Dit comité kwam tot het besluit dat de beschuldigingen tegen de Bakoeninisten bewezen waren en beval hun uitsluiting aan. De aanbevelingen van het comité werden uitgevoerd. Aangezien de anarchisten hun activiteiten zowel binnen als buiten de Internationale verder zetten, stelden Marx en Engels voor de Algemene Raad naar Amerika te verplaatsen. Deze resolutie werd aangenomen maar de Blanquisten trokken zich uit de Internationale terug. Eigenlijk was de Internationale nu voorbij. Ze werd formeel opgeheven in 1876 toen in Philadelphia een congres werd samengeroepen waarvoor maar één buitenlandse delegatie kwam opdagen.

Marx en Engels waren er niet al te rouwig om dat de Eerste Internationale als een nachtkaars uitging. Marx schreef in september 1873 aan Friedrich Sorge: 'Wanneer ik de Europese omstandigheden over schouw, is het vrij nuttig de formele organisatie van de Internationale voorlopig naar de achtergrond te laten verdwijnen... Gebeurtenissen en de onvermijdelijke ontwikkeling van de dingen zullen er op zichzelf voor zorgen dat de Internationale zal herrijzen in een verbeterde gedaante... Voorts verstoort het de berekeningen van de Europese regeringen dat het spook van de Internationale hen tijdens de op handen zijnde reactionaire kruistocht niet langer van dienst kan zijn; overigens, overal beschouwt de burgerij het spook als voorgoed verdwenen.'

Historische betekenis van de Eerste Internationale

De Eerste Internationale liet zich leiden door het marxisme en stond onder de rechtstreekse leiding van Marx en Engels. Daardoor zal ze altijd een inspiratiebron blijven voor de arbeidersbeweging. Haar zwakheden waren onlosmakelijk verbonden met de elementaire fase waarin de georganiseerde arbeidersbeweging zich bevond. Maar de moed, het initiatief en het leiderschap dat ze gedurende de acht jaar van haar bestaan bij ieder onderwerp van de wereldpolitiek tentoonspreidde, en haar briljante definitie van de leidende principes ten aanzien van veel vraagstukken van de economische en politieke strijd die tot op dat ogenblik vaag waren en fel bestreden werden, blijven een onsterfelijk testament en een schatkamer voor alle verdere ontwikkelingen: het programma en de doelstellingen van de arbeidersklasse, de politieke macht en de gemeenschappelijke eigendom, vragen over tactiek en de rol van vakbonden en partijorganisaties, het democratisch centralisme. Haar activiteiten, haar organisatie en haar invloed leidden rechtstreeks naar de oprichting van arbeiderspartijen die het marxisme als leidraad namen om het socialisme te bewerkstelligen. Zonder overdrijving kan gesteld worden dat de internationale arbeidersbeweging en het moderne communisme het resultaat zijn van de Eerste Internationale.

Engels schreef op 12-17 september 1874 aan Sorge: 'Tien jaar domineerde de Internationale een kant van de Europese geschiedenis – de kant van de toekomst – en ze kan met trots op haar werk terugkijken. Maar in haar oude vorm had ze haar nut overleefd. Ik denk dat de volgende Internationale – nadat de geschriften van Marx een aantal jaren hun invloed hebben doen gelden – terstond communistisch zal zijn en precies onze beginselen zal voorstaan.'

De Tweede Internationale vervulde slechts gedeeltelijk die voorspelling. De partijen die de Tweede Internationale oprichtten, erkenden in principe de marxistische theorie, maar die werd in de leidende arbeiderspartijen van Westen Centraal-Europa meer en meer door reformisme en revisionisme aangetast en uitgehold, wat uiteindelijk leidde tot de complete ineenstorting in 1914. Maar de voorspelling van Engels werd volledig waargemaakt met de oprichting van de Communistische Internationale in 1919. Voordat ik het over de Komintern heb, wil ik eerst kort uw aandacht vragen voor de Tweede Internationale.

De Tweede Internationale

‘De Tweede Internationale (1889-1914) was een internationale organisatie van de proletarische beweging waarvan de groei *in de breedte* ging ten koste van een tijdelijke daling van het revolutionaire peil, een tijdelijke versterking van het opportunisme, dat tenslotte leidde tot het smadelijke bankroet van deze Internationale heeft geleid.’⁸

De Eerste Internationale had doorheen enorme gevechten tussen het marxisme aan de ene kant en verscheidene rivaliserende theorie en zoals het Proudhonisme, het anarchisme enzovoort aan de andere kant, de superioriteit van het marxisme aangetoond. In 1869 was de Duitse Partij, opgericht in Eisenach, al lid van de Eerste Internationale. In 1890 kreeg deze partij bij de nationale verkiezingen een half miljoen stemmen, zijnde 20 %. In een aantal landen werden gelijksoortige arbeiderspartijen opgericht. Derhalve waren de voorwaarden voor de oprichting van een nieuwe arbeiders internationale aanwezig. Op 14 juli 1889, de honderdste verjaardag van de bestorming van de Bastille, riepen een aantal marxistische partijen een Internationaal Arbeiders congres bijeen in Parijs om een permanente organisatie op te richten.

467 delegaties uit 20 verschillende landen namen eraan deel. Zo kwam de Tweede Internationale tot stand. Op de rode vlag achter het podium stond: ‘Proletariërs aller landen, verenig u’. Ook in de hall waren slogans prominent aanwezig: ‘Politieke en economische onteigening van de kapitalistische klasse – Socialisering van de productiemiddelen’.

Het Congres riep 1 Mei uit tot internationale dag van de arbeid. Op haar derde Congres in Zürich (1893) voegde de Tweede Internationale daar twee doelstellingen aan toe: de achturedag en ‘de sociale revolutie’ (op verzoek van de Duitsers werd dit veranderd in ‘sociale omvorming’). Dit compromis was illustratief voor de later maar al te bekende methodes van de Tweede Internationale voor wie de revolutionaire retoriek in principe alleen maar diende om het opportunisme in de praktijk te maskeren.

De strijd tegen het anarchisme

Gedurende de eerste zeven jaar van het bestaan van de Tweede Internationale maakten de anarchisten er deel van uit, niettegenstaande het feit dat de opeenvolgende congressen de principes van de politieke actie en de verovering van de politieke macht door de arbeidersklasse vastlegden. De anarchisten gingen niet akkoord met deze

doelstellingen. Zij waren voor de onmiddellijke afschaffing van de staat, tegen de dictatuur van het proletariaat, tegen de hervorming van de verkiezingen en tegen politieke partijen van de arbeidersklasse.

Lenin beschreef de strijd tussen het marxisme en het anarchisme gedurende deze periode als volgt: 'Want *toentertijd*, na de nederlaag van de Commune van Parijs, was door de geschiedenis het langzame organisatorische en voorlichtingswerk op de agenda geplaatst. Ander werk was er niet. De anarchisten hadden (en hebben) niet alleen theoretisch, maar ook economisch en politiek volkomen ongelijk. De anarchisten beoordeelden de toestand verkeerd, doordat ze geen begrip hadden van de internationale situatie: de door de imperialistische winsten gecorrumpeerde arbeiders van Engeland, de verslagen Commune van Parijs, de pas (1871) overwinnaar geworden burgerlijk-nationale beweging in Duitsland en het nog half in lijfeigenschap vastzittende, de slaap der eeuwen slapende Rusland. Marx en Engels beoordeelden de toestand juist, ze begrepen de internationale situatie, ze zagen de taak: het *langzaam* voorwaarts gaan naar de sociale revolutie.'⁹

Lenin was zo zorgvuldig eraan toe te voegen dat het principe van 'langzaam voorwaarts gaan', dat voor die periode geschikt was, niet eeuwig geldig was. Hij waarschuwde: 'Laten ook wij de taken en de eigenaardigheden van het nieuwe tijdperk begrijpen. Wij willen niet de marxisten van het droevige figuur na-apen, van wie Marx zei: "Ik heb draken gezaaid en vlooien geoogst".'¹⁰

Het Congres van Zürich legde de noodzaak vast van 'politieke actie' door de behartiging van de belangen van de arbeidersklasse en de verovering van de politieke macht. Hierop verlieten de anarchisten uit protest de zaal. Friedrich Engels hield de slotrede en onderstreepte de noodzaak zich organisatorisch van de anarchisten af te scheiden. Deze scheiding werd doorgevoerd op het Congres van 1896 in Londen, dat ook de voorwaarden voor het lidmaatschap vastlegde waardoor de anarchisten werden uitgesloten.

De strijd tegen het revisionisme

Het revisionisme stelde het tijdperk van oorlogen en revoluties dat toen voor de deur stond voor als een tijdperk van toenemende harmonie en afnemende tegenstellingen. In het licht van de omstandigheden van de twintigste eeuw was het marxisme dus 'verouderd' en was een herziening (revisie) noodzakelijk. De basis van het reformisme en het revisionisme lag in de materiële omstandigheden die het imperialisme had geschapen. Door de overuitbuiting van de volkeren van de onderdrukte landen was het imperialisme in staat en bereid een deel van haar winsten aan te wenden om de bovenste lagen van de arbeidersklasse, de arbeidersaristocratie, om te kopen. Hiermee creëerde ze een alliantie tussen deze delen van de arbeidersklasse en de burgerij.

Marx had al in 1877 vastgesteld dat zich 'in Duitsland (zich) in onze partij een rotte geest doet gelden, niet zozeer onder de arbeiders als wel onder de leiders' en hij waarschuwde dat de invloed van 'een hele bende halfrijpe studiosi en waanwijze doctores' de materiële

basis van het socialisme dreigde te vervangen, wat een serieuze studie vereiste van 'een moderne mythologie met al haar godinnen: gerechtigheid, vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid'.¹¹

De Duitse partij hield de *Kritiek op het program van Gotha* (1875) 16 jaar lang uit de publiciteit. Daarin bekritiseert Marx fel de opportunistische compromissen – natuurlijk 'in het belang van de eenheid' – van de Eisenachers met de Lassalleanen. In 1891 richtte Engels zijn scherpe kritiek op de zwakheden van het ontwerpprogramma van Erfurt vooral tegen de dreiging van het opportunisme en 'de manier waarop het opportunisme terrein wint in de sociaal-democratische pers'.

'Wat anders kan daarvan het gevolg zijn dan dat de partij plotseling op het beslissende ogenblik radeloos is, dat er over de meest beslissende punten onduidelijkheid en onenigheid heersen omdat over deze punten nooit is gediscussieerd... Dit vergeten van de principiële kwesties ter wille van de directe belangen van de dag, dit worstelen en streven naar het succes van het moment, zonder acht te slaan op de latere gevolgen, dit prijsgeven van de toekomst van de beweging ter wille van het heden mag dan "eerlijk" bedoeld zijn, het is en blijft opportunistisch, en het "eerlijke" opportunisme is misschien wel het gevaarlijkste van alle...'¹²

Deze kritiek van Engels op Kautsky werd tien jaar lang achtergehouden en tegen die tijd was het revisionistisch offensief onder leiding van Bernstein al in volle gang. Tegen 1914 was dit opportunisme overgegaan tot openlijk verraad aan de arbeidersklasse.

Op het einde van zijn leven schreef Engels zijn beroemde inleiding tot '*De klassenstrijd in Frankrijk*' van Karl Marx. Deze inleiding is gedateerd 6 maart 1895 (Engels stierf op 5 augustus 1895). Hierin analyseerde hij twee aspecten van de revolutionaire strijd – het vreedzame en niet vreedzame – in de omstandigheden zoals die golden op het einde van de 19^e en in het begin van de 20^e eeuw. Geconfronteerd met deze inleiding, schrapte de leiding van de Duitse Sociaal-democratische Partij voorzichtig de revolutionaire sleutelpassages, zodat in de gepubliceerde versie het evenwicht tussen vreedzame en niet vreedzame strijdvormen vervangen werd door een eenzijdige doctrine die de revolutionaire barricadetactieken-oude stijl verwierp als zijnde 'uit de tijd'. Ook predikte deze versie de legaliteit tegen elke prijs als de enige weg die de arbeidersklasse nog restte.

Hiermee werd de betekenis van de inleiding regelrecht verdraaid tot precies het tegengestelde van wat Engels had bedoeld. De rechtervleugel van de sociaal-democratie verspreidde meer dan dertig jaar lang de vervalste tekst in zijn verminkte vorm als het politieke testament van Engels. Tijdens het opkomende imperialistische tijdperk hielp ze de sluizen openen van het opportunisme en de parlementaristische en legalistische stompzinnigheid. De originele tekst kwam pas in 1924 boven water en werd daarna door het Marx-Engels-Instituut in Moskou gepubliceerd.

Engels protesteerde heftig tegen deze vervalsing. Op 1 april 1895, tijdens zijn laatste ziekte, schreef hij aan Kautsky: 'Tot mijn verbazing zie ik vandaag in de *Vorwärts* een

uittreksel van mijn inleiding afgedrukt zonder dat ik hiervan op de hoogte ben gebracht en het is zodanig in stukken gehakt dat het lijkt alsof men van mij een vreedzame aanbidder van de legaliteit tegen elke prijs heeft gemaakt. Bovenal wil ik dat de inleiding onverkort in de *Neue Zeit* wordt afgedrukt zodat deze *schandelijke indruk* uitgewist wordt.'

Onder leiding van Kautsky startte de Internationale een fel gevecht tegen het Bernsteinisme. Er volgde een ernstig theoretisch debat op het Congres van 1904 in Amsterdam en op het Congres van de Duitse Sociaal-Democratische Partij van 1905 in Dresden, waar een overweldigende meerderheid de volgende resolutie aannam: 'Het Congres veroordeelt zeer beslist het revisionistische streven om onze tot nu toe gehandhaafde en zegevierende tactiek die gebaseerd is op de klassenstrijd te veranderen. De revisionisten proberen de strijd voor de politieke macht via de nederlaag van onze opponenten te vervangen door een politiek die de heersende orde halverwege tegemoet komt. Zo'n revisionistische tactiek zou onze partij veranderen van een partij die zich inzet voor de snelst mogelijke omvorming van de bestaande burgerlijke maatschappij in een socialistische maatschappij, dat wil zeggen een revolutionaire partij in de beste betekenis van het woord, omvormen tot een partij die zich tevreden stelt met het uitsluitend hervormen van de burgerlijke maatschappij.' Maar ondanks deze scherpe woorden mochten de revisionisten in de Tweede Internationale en in de Duitse Sociaal-Democratische Partij blijven, hoewel ze duidelijk de meest elementaire leerstellingen van die organisaties verloochend hadden. Kautsky was voortdurend op zoek naar formules om de verschillen tussen de revisionisten en de revolutionairen te verdoezelen omwille van de eenheid. Als een aartscentrist probeerde Kautsky altijd de abstracte vorm van een marxistische theoretische analyse te combineren met een praktische ontwijking van het onderwerp om zodoende in de praktijk de deur wijd open te laten voor de rotte revisionistische elementen. Dit is volledig in tegenstelling met de houding van Lenin die terecht erkende dat het geen zin heeft de eenheid te bewaren met wie in feite aan de kant van de tegenstander staat. In hetzelfde jaar als het Congres in Dresden hield de Russische Sociaal-democratische Arbeiderspartij haar Derde Congres, dat resulteerde in de opkomst van het bolsjewisme als een aparte stroming en organisatorisch afgescheiden van het mensjewisme. Binnen een paar jaar vormde het bolsjewisme een aparte partij.

Typisch voor het opportunisme van de Tweede Internationale is dat de Arbeiderspartij uit Groot-Brittannië in 1908 lid mocht worden, hoe wel ze niet uitdrukkelijk de proletarische klassenstrijd aanvaardde. De Internationale was van mening dat de Arbeiderspartij de klassenstrijd leidde in de praktijk en op deze basis mocht ze toetreden. Om zowel aan de wensen van de revolutionairen als aan die van de opportunisten tegemoet te komen, werden de 'overeengekomen' resoluties steeds rekbaarder.

De Tweede Internationale en de koloniale politiek

Dat veel leden van de Tweede Internationale niet vies waren van klassensamenwerking kwam heel goed tot uiting in de kwestie van het kolonialisme. In theorie was de Tweede Internationale fundamenteel gekant tegen het kolonialisme. Maar op het Congres van 1907 in Stuttgart, stelde een zekere Van Kol, gesteund door Bernstein, wat hij het

negatieve antikolonialisme van voorgaande congressen noemde, aan de kaak. De revolutionairen van hun kant wilden een resolutie laten stemmen die de antikoloniale opstelling bevestigde en deze werd met 127 tegen 108 stemmen aangenomen. Maar het is veelbetekenend dat een grote minderheid in staat was haar minderheidspositie in de verslagen te laten optekenen. Zoals Palme Dutt opmerkt in *The International* op pagina 108-109 'was het veelbetekenend dat het minderheidsstandpunt (meerderheid in de Commissie) dat stelde dat "het Congres niet principieel en voor altijd elke koloniale politiek verwerpt, die onder een socialistisch regime een beschavende rol kan spelen", zoveel stemmen kreeg. Nog meer veelbetekenend was de scheidslijn. De stem ten voordele van een "socialistische koloniale politiek" kwam van de vertegenwoordigers van alle Europese koloniale machten behalve Rusland: dat wil zeggen, de meerderheid van de delegatie van Engeland en Frankrijk en de hele delegatie van Duitsland, Oostenrijk, België, Holland, Zweden, Denemarken en Zuid-Afrika (een partij van alleen blanken). De meerderheid die het kolonialisme verwierp bestond uit Rusland, Japan, de Verenigde Staten en kleinere Europese landen of landen die leden onder nationale onderdrukking.'

De Tweede Internationale en de oorlog

De Tweede Internationale nam een aantal resoluties aan tegen de oorlog maar veel van haar leden waren niet van mening dat een oorlog waarschijnlijk was omdat ze, vanuit hun relatief comfortabele positie in de imperialistische landen, dachten dat het kapitalisme 'gestabiliseerd' was. Sommigen gingen zelfs zo ver de militaire bondgenootschappen die de verschillende kapitalistische landen in elkaar aan het zetten waren te interpreteren als bondgenootschappen die de vrede zouden garanderen! Desalniettemin waren de door de Tweede Internationale aangenomen resoluties op het Congres van 1907 in Stuttgart niet uitzonderlijk. De resolutie over dit vraagstuk luidde als volgt: 'Wanneer er een oorlog dreigt, is het de plicht van de arbeidersklasse en van haar parlementaire vertegenwoordigers van de bij de oorlog betrokken landen alle mogelijke inspanningen te leveren om het uitbreken van de oorlog te voorkomen, met inzet van de gepaste middelen die uiteraard verschillen en toenemen in de mate waarin de klassenstrijd en de algemene politieke agitatie verscherpen. Breekt de oorlog dan toch uit, dan is het hun taak tussenbeide te komen om er onmiddellijk een einde aan te maken en er uit alle macht naar te streven van de economische en politieke crisis, veroorzaakt door de oorlog, gebruik te maken om de massa's politiek in beweging te brengen en de val van de kapitalistische heerschappij te versnellen.'

Deze resolutie werd met eenparigheid van stemmen aangenomen en opnieuw bevestigd en aangenomen op het Congres van Kopenhagen in 1910 en dat van Bazel in 1912.

Toen dan toch de Eerste Wereldoorlog uitbrak, steunden een heleboel partijen 'hun' burgerlijke regeringen en keerden ze hun verplichtingen jegens de Internationale de rug toe, hoewel ze eerder minstens drie keer vóór deze resolutie hadden gestemd. Het was al 2 augustus 1914 toen er op Trafalgar Square in Londen een bijeenkomst plaats vond tegen de oorlog. Verschillende achtenswaardige leden van de Britse Arbeiderspartij namen eraan deel. De volgende dag gaven de Britse afgevaardigden van het Internationaal Socialistisch Bureau (het secretariaat van de Internationale) een manifest

uit en riepen de arbeidersklasse op 'in ieder industrieel centrum grote betogingen tegen de oorlog te organiseren. Verplicht diegenen van de heersende klasse en hun pers die jullie gretig willen doen samenwerken met het Russische despotisme, zich stil te houden en de beslissing te respecteren van de overweldigende meerderheid van het volk, die part noch deel wil hebben aan deze schanddaad.'

Een dag later brak de oorlog uit en de sprekers van de Arbeiderspartij op de bijeenkomst op Trafalgar Square en de ondertekenaars van het manifest betuigden hun steun aan de Britse regering. De meeste partijen van de imperialistische landen steunden ook hun 'eigen' regeringen in deze oorlog – de Franse Socialistische Partij, de Duitse Sociaal-democratische Partij, de Oostenrijkse Sociaal-democratische Partij, de Belgische Werkliedenpartij en de Australische en Zuid-Afrikaanse partijen. Zij die vasthielden aan de anti-oorlogsresoluties van de Internationale waren de bolsjewieken, de Hongaarse Sociaal-democratische Partij, de voornaamste Bulgaarse Sociaal-democratische Arbeiderspartij, de Italiaanse Socialistische Partij en de Socialistische Partij van de Verenigde Staten. Het corrumperende effect van het imperialisme op de arbeidersbeweging was evident en doeltreffend.

De misdaden van de klassencollaborateurs tijdens de oorlog en erna hielden niet op bij steun aan de eigen burgerij. Arthur Henderson van de Britse Arbeiderspartij was mede verantwoordelijk voor de executie van de legendarische Ierse revolutionair James Connolly na de onderdrukking van de Ierse Paasopstand in 1916. De Duitse sociaal-democraten Scheidemann en Noske vermoordden de echte revolutionairen Karl Liebknecht en Rosa Luxemburg. De Russische mensjewieken en sociaal-revolutionairen deden mee met Koltsjak en Denikin in een ijdele poging het sovjetregime omver te werpen. Deze stromingen weerspiegelden het arbeidersaristocratische en/of kleinburgerlijk-intellectuele klassenkarakter van de betreffende partijen.

Sindsdien is de sociaal-democratie een contrarevolutionaire agent van het imperialisme geworden. Door flagrante, oneerlijke en bewuste misinterpretatie heeft ze het marxisme verdraaid en belasterd. Uiteindelijk diende ze om arbeidersrevoluties te verpletteren en het fascisme aan de macht te helpen.

De ineenstorting van de Tweede Internationale

De crisis maakte effectief een einde aan de Tweede Internationale die door alle revolutionairen was verlaten. De partijen die zich bleven verzetten tegen de oorlog hielden een conferentie in het Zwitserse Zimmerwald. Lenin zorgde ervoor dat een correct begrip van de heersende oorlog het debat beheerste.

'Lenins analyse maakte een einde aan de verwarring. Ten eerste toonde hij aan dat het ging om een imperialistische oorlog en verwees naar de exacte definitie in de resolutie van Bazel. Ten tweede verduidelijkte hij de marxistische houding tegenover de verschillende soorten oorlog; het verschil tussen rechtvaardige en onrechtvaardige oorlogen en de beoordeling van iedere concrete oorlog afzonderlijk, niet op basis van categorieën als agressieoorlogen of verdedigingsoorlogen of aantijgingen wie de oorlog

begonnen was, maar op basis van de klasse die oorlog voert, en de politiek en de doelstellingen van die klasse. Ten derde ontmaskerde zijn analyse het voorwendsel van “de nationale verdediging” als een sofistieke schuilnaam voor imperialistische doelstellingen in een imperialistische oorlog. Dit had niets te maken met onverschilligheid van de kant van de socialisten ten aanzien van de nationale onafhankelijkheid. (...) In feite was het zo dat in de imperialistische wereldoorlog van 1914, toen de massa's van het volk opgeroepen werden om te vechten en hun leven te geven in naam van de nationale onafhankelijkheid, dat wil zeggen om hun land te beschermen tegen een invasie en onderwerping, hun heersers in werkelijkheid geheime doelstellingen nastreefden om hun koloniale ambities te vervullen en de wereld te herverdelen...¹³

Onder leiding van Lenin legde de conferentie van Zimmerwald de taken vast voor de socialisten: '1. onvoorwaardelijke weigering te stemmen voor de oorlogskredieten en onmiddellijke terugtrekking van alle socialisten uit burgerlijke regeringen; 2. verwerping van iedere overeenkomst met de burgerij en “klassenvrede”; 3. oprichting van illegale organisaties in de landen waar ze nog niet bestonden en waar werk in legale organisaties moeilijk was; 4. steun aan de verbroedering tussen de soldaten aan het front; 5. steun aan alle revolutionaire massa-acties van het proletariaat.'¹⁴

Desalniettemin werd snel duidelijk dat veel van de mensen in de organisatie van Zimmerwald het socialisme beleden in woorden maar het in de steek lieten als het op daden aankwam. Zij 'rechtvaardigden' hun vaandelvlucht in naam van de eenheid met de sociaal-chauvinisten om zo hun invloed te handhaven op 'goede mensen' die zich hadden laten inpakken door de socialistische woordenkramerij en daarom aansluiting hadden gezocht bij partijen die klassensamenwerking voorstonden. Of zoals Lenin opmerkte: de meerderheid van de organisatie van Zimmerwald bestond uit een zootje Kautskiaanse centristen.

'De onoverbrugbare kloof tussen de socialisten die trouw zijn gebleven aan het Manifest van Bazel en aan de oorlog hebben “deelgenomen” door de proletarische revolutie te preken en voor te bereiden en de sociaal-chauvinisten die hebben deelgenomen aan de oorlog door steun te verlenen aan “hun” nationale burgerij, is duidelijk. Het is ook duidelijk hoe hulpeloos, naïef en huichelachtig de pogingen zijn om de twee stromingen met elkaar te “verzoenen” of te “verenigen”.

Juist zulke pogingen zien we in al hun ellendigheid bij de derde stroming in het wereldsocialisme, de zogenaamde “centrale” of “Kautskiaanse” stroming (genoemd naar de prominentste vertegenwoordiger van het “centrum”, Karl Kautsky). Gedurende de drie jaar van de oorlog heeft deze stroming in alle landen haar totale principeloosheid en hulpeloosheid tentoongespreid. In Duitsland bijvoorbeeld verplichtte de voortgang van de gebeurtenissen de Kautskianen zich af te splitsen van de Duitse Plekhanovs en een aparte, zogeheten “Onafhankelijke Sociaal-democratische Partij” te vormen; en nog is deze partij bang de noodzakelijke conclusies te trekken, predikt ze op internationaal vlak “de eenheid” met de sociaal-chauvinisten en blijft ze de arbeidersmassa's bedriegen in de hoop dat de Duitse eenheid kan hersteld worden en hindert ze de enige correcte proletarische tactiek van de revolutionaire strijd tegen de “eigen” regering, een strijd die

zelfs in oorlogstijd gevoerd moet worden, die qua vorm kan en moet veranderen maar niet uitgesteld of afgesteld kan worden.’¹⁵

De revolutionairen van Zimmerwald groepeerden zich in een ‘Linkse Zimmerwald’-fractie met een aparte organisatie om te vechten voor het revolutionaire standpunt. Lenin van zijn kant oefende druk uit voor de oprichting van een Derde Internationale, een communistische, volledig gezuiverd van iedere zweem van klassencollaboratie. De overwinning van de Februarirevoluties in Rusland zorgden ervoor dat heel wat partijen graag wilden meewerken, maar Lenin was vastbesloten om elke opportunistische invloed buiten te houden. Daarom stelde hij niet minder dan 21 voorwaarden voor deelname en in feite hield iedere voorwaarde op zijn beurt een aantal andere in.

De oorlog en de Oktoberrevolutie legden de totale verrotting bloot van de Tweede Internationale en veegden ze dan ook van de kaart. Vooraleer over te gaan naar de Derde, de Communistische Internationale, loont het de moeite kort de zwakheden en verworvenheden van de Tweede Internationale samen te vatten.

De verworvenheden van de Tweede Internationale

Gedurende de 25 jaar van haar bestaan groeide in alle Europese kapitalistische landen, in de VS, Japan, Argentinië, Australië en Zuid-Afrika (alleen onder de blanken) de georganiseerde socialistische massabeweging die zich baseerde op het marxisme. Het totale aantal leden van deze marxistische partijen bedroeg 4 miljoen en ze behaalden 12 miljoen stemmen voor het parlement. De opportunistische Britse Arbeiderspartij was met 1,5 miljoen leden de grootste. De Duitse Partij had meer dan een miljoen individuele leden en was de op een na grootste. Twaalf miljoen vakbondsleden waren aangesloten bij de Internationale Federatie van Vakbonden. Aan de Tweede Internationale was ook de Internationale Vrouwenraad van Socialistische en Arbeidersorganisaties met Klara Zetkin als secretaris gekoppeld en een soortgelijke organisatie voor de jeugd. Alle partijen met uitzondering van de Britse Arbeiderspartij erkenden het marxisme als de theoretische uitdrukking van de arbeidersbeweging. Deze partijen gaven scholing en voerden agitatie en propaganda in de geest van het socialisme onder de Europese arbeidersklasse en in sommige landen buiten Europa. Ook werkten ze aan de uitbreiding van de invloed van het marxisme. Zo werd een hele generatie kaders getraind van wie velen later communistische partijen oprichtten.

De zwakheden van de Tweede Internationale

De Tweede Internationale beantwoordde aan de voornamelijk vreedzame, legale ontwikkeling van de arbeidersbeweging in de voornaamste Europese landen vanaf de val van de Commune van Parijs tot 1914. Na de mislukking van de revolutie van 1848 begon het kapitalisme met hernieuwde kracht aan een nieuwe ontwikkelingsperiode. De directe overname van de macht door de arbeidersklasse leek praktisch niet mogelijk. Marx en Engels, die de realiteit duidelijk onder ogen zagen, wezen de arbeidersklasse een nieuwe weg om zich voor te bereiden op de toekomstige revolutionaire veldslagen om de macht

door te beginnen met het noodzakelijke voorbereidende werk: de opbouw en de versterking van de arbeidersorganisaties en de ontwikkeling van een klassenbewustzijn en een politiek bewustzijn door te strijden voor deeleisen, voor democratie en voor economische hervormingen. Maar, onder invloed van het opportunisme dat gevoed werd door imperialistische omkoping verloor men tijdens deze lange, vreedzame ontwikkelingsperiode, het einddoel van de proletarische beweging bijna uit het oog. Marx en Engels herinnerden er de arbeiders voortdurend aan dat de strijd voor democratie en hervormingen alleen maar diende om het bewustzijn en de organisatie van de werkende klasse te versterken als voorbereiding op het revolutionaire tijdperk met zijn beslissende veldslagen tegen het kapitalisme. De opportunisten in de Tweede Internationale daarentegen veranderden de strijd voor hervormingen en democratie in een doel op zich. Lenin schreef hierover: 'In het lange proces van vreedzame ontwikkeling van het kapitalisme werd het doel van deze voorbereidende strijd, van deze organisatorische periode van strijd vergeten, en het doel was in de ogen van de meeste leiders van de arbeidersklasse en in de ogen van een aanzienlijk aantal arbeiders zelf grotendeels een doel op zich geworden in plaats van een middel.'

Dat was de oorzaak van de fundamentele zwakheden binnen de Tweede Internationale die uiteindelijk leidden tot haar ineenstorting in 1914. We stippen deze zwakheden aan.

Ten eerste de zwakke theoretische basis. Die kwam tot uiting in de vreedzame co-existentie van het marxisme en het opportunisme door vage theoretische formuleringen, verdraaiingen en 'uiterst rekbare resoluties'.

Met uitzondering van de bolsjewieken was de overgrote meerderheid van de partijen van de Tweede Internationale niet in staat met het opportunisme te breken – dit allemaal in de naam van de partijeenheid. Hier speelde het Centrum, geleid door Kautsky, een smerige en cruciale rol door de revolutionaire vleugel met de opportunistische te verzoenen.

Ten tweede de zwakke organisatie. Bij de Eerste Internationale was dat anders. Deze functioneerde als de centrale internationale leiding van het proletariaat. Het was een democratisch gekozen autoriteit die boven alle nationale afdelingen stond en constant leiding gaf, niet alleen bij principekwesties die op de Congressen of door de Algemene Raad werden beslist, maar ook in de actieve strijd van de arbeidersklasse in de verschillende landen en in de directe organisatie van de arbeiderssolidariteit. De Tweede Internationale daarentegen bestond tijdens de eerste 11 jaar van haar bestaan slechts uit de congressen die ze hield. Ook beschikte ze niet over een georganiseerde centrale leiding. In 1900 werd het Internationaal Socialistisch Bureau opgericht met hoofdkwartier in Brussel, maar het vervulde geen internationale leidende rol en had ook geen enkel gezag over de nationale afdelingen. Dit 'centrum' was niet meer dan een 'postkantoor', een technische centrale voor de voorbereiding van de congressen, om beslissingen en procedures op te tekenen en te publiceren of om correspondentie door te geven – een losse debatclub dus van afzonderlijke partijen die ieder hun eigen weg gingen. Deze gang van zaken gaf de opportunistische en chauvinistische stromingen volop ruimte om te groeien en legde de grondslag voor de ineenstorting van 1914.

Ten derde de smalle massabasis van de organisatie en haar visie. De Tweede Internationale bestond voornamelijk uit de georganiseerde arbeidersklasse van de leidende imperialistische landen. De leiding weerspiegelde de visie van de arbeidersaristocratie van deze landen. Samen vormden ze een dodelijke cocktail. Er gaapte een kloof tussen woord en daad, tussen de resoluties en de praktijk. Zo gingen de resoluties tegen het kolonialisme hand in hand met het volkomen over het hoofd zien van de revolutionaire betekenis van de nationale bevrijdingsstrijd van de volkeren van de uitgestrekte continenten Azië, Afrika en Latijns-Amerika die zuchtten onder de laars van het imperialisme, de koloniale onderwerping en uitbuiting. Het leninisme en de Komintern zouden aan deze inconsequentie een einde maken.

Met zijn karakteristieke duidelijkheid en scherpte omschreef Stalin de 'dubbelzinnigheid en halve maatregelen' van de Tweede Internationale ten aanzien van het vraagstuk van de koloniale emancipatie als volgt: 'Vroeger beperkte zich het nationale vraagstuk gewoonlijk tot een enge kring van kwesties, die hoofdzakelijk op de "beschaafde" naties betrekking hadden. De Ieren, Hongaren, Polen, Finnen, Serviërs en nog enige andere nationaliteiten van Europa behoorden tot de kring van de niet volberechtigde volken, in wier lot de helden van de Tweede Internationale belang stelden. De tientallen en honderdtallen miljoenen tellende Aziatische en Afrikaanse volkeren, die de nationale onderdrukking in haar meest ruwe en hardvochtige vorm hebben te dragen, bleven gewoonlijk buiten het gezichtsveld. Men durfde er niet toe over te gaan blanken en zwarten, "geciviliseerden" en "ongeciviliseerden" naast elkaar te stellen. Twee of drie nietszeggende, zuurzoete resoluties, die de kwestie van de bevrijding van de koloniën zorgvuldig omzeilden, – dat is alles, waarmee de leiders van de Tweede Internationale konden pronken. Tegenwoordig kunnen wij deze dubbelzinnigheid en halfheid ten aanzien van het nationale vraagstuk als geliquideerd beschouwen. Het leninisme legde deze schreeuwende ongerechtigheid bloot, vernietigde de scheidsmuur tussen blanken en zwarten, tussen Europeanen en Aziaten, tussen de "geciviliseerde" en "ongeciviliseerde" slaven van het imperialisme en verbond op deze wijze het nationale vraagstuk met het koloniale vraagstuk.'¹⁶

De Derde (Communistische) Internationale

'De Eerste Internationale heeft het fundament gelegd van de proletarische, internationale strijd voor het socialisme. De Tweede Internationale was het tijdperk waarin de grond werd voorbereid voor een brede, massale verbreiding van de beweging in een aantal landen. De Derde Internationale heeft de vruchten geplukt van het werk van de Tweede Internationale, heeft zich van haar opportunistische, sociaal-chauvinistische, burgerlijke en kleinburgerlijke rotheid ontdaan, en *is begonnen* de dictatuur van het proletariaat *te verwezenlijken*.'¹⁷

Hoewel de Komintern pas in maart 1919 werd opgericht, had Lenin het idee van een derde Internationale al expliciet omschreven in november 1914: 'Overmand door opportunisme is de Tweede Internationale gestorven. Weg met het opportunisme en lang leve de Derde Internationale, gezuiverd van opportunisme!'¹⁸

Het Eerste Congres van de Komintern schetste klaar en duidelijk de principes van het revolutionaire communisme en paste de marxistische theorie toe op het tijdperk van de algemene crisis van het kapitalisme en de revolutie van het wereldproletariaat. Het onderlijnde de noodzaak te breken met het sociaal-chauvinisme en het centrisme en verduidelijkte de scheidslijn tussen de burgerlijke democratie en de proletarische dictatuur.

Het Tweede Congres van de Komintern (juli-augustus 1920) nam de beroemde 21 'toelatingsvoorwaarden van de Communistische Internationale' aan. Deze hielden in: breken met het reformisme, sociaal pacifisme en centrisme, de parlementaire groepen strikt controleren en de partijpers ondergeschikt maken aan de partij, zonder ophouden werken in de massaorganisaties, de nationale bevrijdingsbewegingen ondersteunen, onvoorwaardelijk steun verlenen aan iedere sovjetrepubliek tegen de contrarevolutionaire krachten, het democratisch centralisme en een ijzeren discipline handhaven, legaal en illegaal werk combineren, propaganda en agitatie voeren in het leger, werken in plattelandsgebieden, periodiek het ledenbestand uitzuiveren en het bindende karakter aanvaarden van de beslissingen van de Komintern. In tegenstelling tot de Tweede Internationale stelde de Komintern zich tot doel de werkende mensen van heel de wereld, zonder onderscheid van kleur of ras, te verenigen. 'De Communistische Internationale breekt voor eens en voor altijd met de tradities van de Tweede Internationale voor wie feitelijk alleen mensen met een blanke huid bestonden. Het is de taak van de Communistische Internationale de werkende mensen van de hele wereld te bevrijden. In haar rangen zijn de mensen met een blanke, een zwarte en een gele huid – de werkende mensen van de hele wereld, broederlijk verenigd.'

Het belang van het Tweede Congres blijkt uit het feit dat het de basisbeginselen en de regels van de organisatie vastlegde en stelling nam over een hele reeks onderwerpen zoals het parlementarisme, het tradeunionisme, de agrarische kwestie, het nationale en koloniale vraagstuk en de rol van de communistische partij.

Zoals we gezien hebben, waren Lenins toelatingsvoorwaarden erg streng. De Internationale, net als de Communistische Partij in eender welk land, moest gezuiverd worden van het opportunisme, en iedere partij moest van ganser harte vechten om de arbeidersklasse te winnen voor de proletarische revolutionaire politiek. Tot 1914 konden nog verschillende tegenover elkaar staande stromingen, van de Fabians tot aan de bolsjewieken, in een en dezelfde internationale voorkomen en de onjuiste en opportunistische stromingen konden nog steeds behandeld worden als stromingen binnen de arbeidersbeweging. De oorlog van 1914, en nog meer de Oktoberrevolutie van 1917, zetten bijna van de ene op de andere dag deze stromingen tegenover elkaar, aan beide zijden van de barricades.

Toen Henderson in Ierland de executie van de legendarische James Connolly toejuichte en Scheidemann en Noske in Duitsland Karl Liebknecht en Rosa Luxemburg vermoordden, toen de mensjewieken en de sociaal-revolutionairen in Rusland zich bij de contrarevolutionaire generaals Koltsjak en Denikin van de Witte Garde aansloten om de Oktoberrevolutie te bekampen, zou het ronduit belachelijk geweest zijn de sociaal-

democratie nog te beschouwen als een afwijkende stroming binnen de arbeidersbeweging en met hen eenheid te zoeken. De sociaal-democratie was een openlijke agent van de burgerij en een gezworen vijand van het revolutionaire proletariaat geworden. Ze moest ook als dusdanig behandeld en bekampt worden: als de doodsvijand van de arbeidersklasse.

Maar dit betekende niet dat de revolutionairen zich moest terugtrekken uit massaorganisaties met een reactionaire leiding en ook niet dat ze ten stelligste moesten weigeren te maken te hebben of compromissen te sluiten met de vijandige klasse onder welke omstandigheid dan ook.

Lenin die in de revolutionaire partij en de revolutionaire internationale uiterste revolutionaire zuiverheid eiste, had er geen problemen mee het op een akkoordje te gooien met welke reactionair dan ook als het de zaak van de werkende klasse vooruithielp of misschien kon vooruithelpen. Over zijn onderhandelingen met de Franse monarchisten in 1918 zei Lenin het volgende: 'Toen de Duitse imperialistische rovers in februari 1918 hun legers inzetten tegen het weerloze en gedemobiliseerde Rusland, dat zijn hoop gevestigd had op de internationale solidariteit van het proletariaat voordat de internationale revolutie compleet tot rijpheid was gekomen, aarzelde ik geen moment om tot een zekere "overeenkomst" te komen met de Franse monarchisten. De Franse kapitein Sadoul die in woorden met de bolsjewieken sympathiseerde terwijl hij in daden een trouwe dienaar van het Franse imperialisme was, bracht de Franse officier Lubersac bij me. "Ik ben een monarchist. Mijn enige doel is Duitsland verslaan", zei Lubersac me. "Dat spreekt voor zich", antwoordde ik. Maar dat verhinderde me geenszins met Lubersac tot een overeenkomst te komen over zekere diensten die Franse officieren – die experts waren in explosieven – meteen wilden verlenen door spoorlijnen op te blazen om zo de opmars van de Duitse troepen in onze richting te voorkomen. Dit is een voorbeeld van een "overeenkomst" waarmee elke klassenbewuste arbeider zal instemmen. We schudden de Franse monarchist de hand hoewel we wisten dat we elkaars bloed wel konden drinken. Maar gedurende een korte periode vielen onze belangen samen. Om de roofzuchtig optrekkende Duitsers terug te werpen maakten we gebruik van dezelfde roofzuchtige tegengestelde belangen van de andere imperialisten en dienden zo de belangen van de Russische en de internationale socialistische revolutie. Op deze manier dienden we de belangen van de arbeidersklasse van Rusland en van andere landen, versterkten we het proletariaat en verzwakten we wereldwijd de bourgeoisie. We pasten gerechtvaardigde manoeuvres toe, wat noodzakelijk is in iedere oorlog, we schipperden en wachtten op het ogenblik dat de snel groeiende proletarische revolutie in een aantal geavanceerde landen tot rijping zou zijn gekomen.'

'En ondanks het woedende gehuil van het gehaaide Engels-Franse en Amerikaanse imperialisme, ondanks alle laster die ze over ons uitgestort hebben, ... zou ik geen seconde aarzelen om een gelijkaardige overeenkomst te sluiten met de Duitse imperialistische rovers als een aanval op Rusland door Engels-Franse troepen dat zou vereisen.'¹⁹

Lidmaatschap van de Internationale en van een organisatie die alleen bestaat uit de meest vooruitgeschoven elementen van de arbeidersklasse, te weten een communistische partij, biedt een forum voor de uitwerking van de beste strategie en tactiek voor de revolutie. Maar wat baat een perfecte kennis van de best mogelijke strategie en de best mogelijke tactiek als die niet in daden wordt omgezet? Dit wil zeggen dat we ons moeten richten naar de massa's, waar zij zich ook bevinden en ons engageren in de dagelijkse strijd voor welbepaalde doelstellingen, in samenwerking met eenieder die oprecht enig gewicht in de schaal wil leggen aan de kant van de proletarische strijd.

Communisten mogen geenszins verwachten dat massaorganisaties gevrijwaard zijn van verkeerde denkbeelden, want dan zou een Communistische Partij niet nodig zijn. Na Lenins tirade tegen de arbeidersaristocratie en de verraderlijke manier waarop ze de vakbonden leidden, verwachtten sommigen dat hij hun zou vertellen dat de communisten onder geen enkele omstandigheid in deze reactionaire vak bonden moesten werken. Maar in *De linkse stroming, een kinderziekte van het communisme* hielp Lenin hen algauw uit hun dromen.

'In landen die meer ontwikkeld zijn dan Rusland is, en dat kon niet anders, een zekere reactionaire geest in de vakverenigingen ongetwijfeld veel sterker aan de dag getreden dan bij ons. (...) In het Westen hebben de mensjewieken van ginds zich veel sterker in de vakverenigingen "genesteld", daar is een veel sterkere laag van *een beroepsmatig beperkte, geboorneerde, zelfzuchtige, versteende, egoïstische, kleinburgerlijke, imperialistische gezinde en door het imperialisme omgekochte, door het imperialisme gedemoraliseerde* arbeidersaristocratie ontstaan dan bij ons. (...) Deze strijd moet meedogenloos en, zoals wij het gedaan hebben, consequent tot het einde gevoerd worden, tot het volledig in diskrediet brengen van alle onverbeterlijke leiders van het opportunisme en sociaal-chauvinisme en tot hun verdrijving uit de vakverenigingen. Men kan de politieke macht niet veroveren (en men moet niet proberen de politieke macht te grijpen) zolang deze strijd niet een *zekere* hoogte bereikt heeft. (...) De strijd tegen de "arbeidersaristocratie" voeren wij echter in naam van de arbeidersmassa's en om ze voor ons te winnen; de strijd tegen de opportunistische en sociaal-chauvinistische leiders voeren wij om de arbeidersklasse voor ons te winnen. Deze hoogst elementaire en voor de hand liggende waarheid vergeten zou een domheid zijn. En juist deze domheid begaan de "linkse" Duitse communisten die *uit het feit* dat de *toeleidingen* van de vakbonden reactionair en contrarevolutionair zijn, de conclusie trekken dat men... uit de vakverenigingen moet stappen!!, het werk in de vakverenigingen moet weigeren!!!, en nieuwe, *kunstmatige* vormen van arbeidersorganisaties moet scheppen!! Dat is zulk een onvergeeflijke domheid, dat ze gelijk staat aan de grootste dienst die communisten de bourgeoisie kunnen bewijzen.'²⁰

De tactiek van het eenheidsfront

De Komintern en de afzonderlijke Communistische Partijen hielden stevig vast aan de principes van het communisme en bekampten het opportunisme. Maar in tegenstelling tot de mythes die de sociaaldemocratie en andere agenten van de burgerij verspreidden,

hielden ze ook altijd de noodzaak voor ogen van een breed eenheidsfront in de strijd voor de omverwerping van het kapitalisme.

Op het Derde Congres (1921) maakte de Komintern een begin met de opbouw van een eenheidsfront van arbeidersorganisaties. De sociaaldemocraten van de Tweede Internationale onthaalden het initiatief op verachting. Soortgelijke inspanningen volgden tot aan de fascistische machtsovername in Duitsland in 1933. Nadat de sociaal-democratie in 1914 naar de kant van de burgerij was overgelopen, werd ze een contrarevolutionaire stroming die in iedere fase, op ieder cruciaal ogenblik waarin ze voor de keuze werd geplaatst, telkens de kant van de burgerij koos.

Sommigen veroordelen de Komintern, en in het bijzonder Stalin, omdat ze zogezegd een sektaire lijn volgden ten aanzien van de sociaal democratie, haar vervreemdden en zo de overwinning van het fascisme in Duitsland mogelijk maakten. Ter ondersteuning citeren ze gewoonlijk volgende uitspraak van Stalin van september 1924: (dat) 'de sociaal-democratie objectief de gematigde vleugel van het fascisme vertegenwoordigt' en de analyse van het Tiende Plenum van het Uitvoerend Comité van juli 1929 die zegt dat de sociaal-democratie in bepaalde landen 'een sociaal-fascistisch karakter had gekregen, dat steeds beter de burgerij diende door de activiteiten van de massa's in de strijd tegen de fascistische dictatuur te verlammen'.

De Komintern was terecht tot deze conclusie gekomen nadat de Pruisische sociaal-democratische regering van Braun en Severing de historische arbeidersoptocht van 1 Mei in Berlijn had verboden en de arbeiders die het toch waagden te betogen, had neergeschoten.

Palme Dutt zei dat het gebruik van de term 'sociaal-fascistisch' duidelijk bedoeld was ter vergelijking met Lenins gebruik van de term "sociaal-chauvinisme" om de degeneratie van de leiding van de sociaaldemocratie tijdens de Eerste Wereldoorlog te omschrijven als vereenzelviging met het sociaal-chauvinisme' maar hij voegde eraan toe dat 'deze parallel zekere onvolkomenheden bevatte waardoor het gebruik van de term schade berokkende'. Toch stelde hij verder dat 'zekere afdelingen van de sociaal-democratische leiding in bepaalde landen erg dicht tegen het fascisme aanleunden'. Daarna citeerde hij een aantal voorbeelden (zie verder) van de nauwe banden tussen de sociaaldemocratische leidingen van Hongarije, België en Finland aan de ene kant en de nazi's aan de andere kant. Op basis van het bovenstaande concludeerde hij: 'Zodoende was het, met betrekking tot de machtigste rechtse afdelingen van de sociaal-democratie, gerechtvaardigd te zeggen dat ze naast het fascisme optrad als een parallel instrument voor de burgerij om klappen uit te delen aan de militante arbeidersklasse en de antifascistische strijd van de arbeidersklasse te verlammen.' Typisch is dat hij hieraan toevoegde: 'Desalniettemin was het gebruik van de term een politieke fout' want het joeg de sociaal-democratische arbeiders tegen zich in het harnas. Dit is typisch voor Palme Dutt's manier van argumenteren: enerzijds kan hij niet ontkennen dat het juist is de sociaal-democratie sociaal-fascistisch te noemen, anderzijds moet hij toegeven dat deze omschrijving fout was! Wat waar is, is dat Palme Dutt, als objectieve intellectueel en communist, duidelijk van mening was dat de analyse van de Komintern correct was, maar

tezelfdertijd stond hij onder extreme druk van het Chroesjtsjov-revisionisme en voelde zich verplicht deze correcte term een politieke fout te noemen. Verschillende passages in zijn boek bevestigen dit volledig. Op pagina 212 bijvoorbeeld schrijft hij dat 'de basislijn van de sociaal-democratische leiding (er een was van) samenwerking met het kapitalisme. Ze hield ook in dat de regering de fascistische, illegale, paramilitaire organisaties gedoogde, de militante zelfverdedigingsorganisaties van de arbeidersklasse verbood en het hoofdoffensief, inclusief het politieoffensief, richtte tegen links.'

Verder beweert hij dat de communisten, van zodra de toenemende fascistische dreiging duidelijk werd, de eersten waren om 'vanaf de zomer van 1932 en daarna, zonder voorwaarden, keer op keer, aan te sporen tot de vorming van een eenheidsfront van de arbeidersklasse, zowel aan de top als aan de basis en bestaande uit sociaal-democraten en communisten om het offensief van het fascisme tot een halt te brengen. Het was de leiding van de sociaal-democratie die dit eenheidsfront weigerde.'

In april 1932 verklaarde Severing dat 'de sociaal-democratie sterk neigt naar het standpunt dat Herr Hitlers nazi's regeringsverantwoordelijkheid moeten delen.' En *Vorwärts*, het partijorgaan van de sociaal-democraten van dezelfde maand schreef: 'Het is een voorbeeld van politieke scherpzinnigheid de nazi's toe te laten aan de macht te komen voordat ze in de meerderheid zijn.' Alleen de communisten verzetten zich tegen deze lijn. In de *Rote Fahne* van 26 april 1932 lezen we: 'We zullen alles doen om Hitler van de regeringsmacht te houden.' Maar de communisten vormden een minderheid binnen de arbeidersklasse en alleen waren ze niet bij machte om dat te doen.

Het is zonder enige twijfel waar dat de sociaal-democratie met het imperialisme heeft gecollaboreerd om het fascisme aan de macht te helpen. Clara Zetkin had volkomen gelijk toen ze in haar rapport over het fascisme voor het Uitgebreid Uitvoerend Comité van de Communistische Internationale van juli 1923 verklaarde: 'Historisch gezien is het fascisme de straf van het proletariaat in Westen Centraal-Europa omdat het er niet in geslaagd is de in Rusland begonnen revolutie voort te zetten.' De Duitse sociaal-democratie had de Duitse proletarische revolutie van november 1918 gewapenderhand verpletterd en Karl Liebknecht en Rosa Luxemburg vermoord. En, zoals we zullen zien, bleef ze gewoon alles in het werk stellen om de revolutionaire strijd te hinderen en alle pogingen voor de opbouw van een eenheidsfront dat de nazi's van de macht had kunnen houden, te verijdelen. Palme Dutt, die in zijn voor het overige uitstekende boek *De Internationale*, onder invloed en druk van het Chroesjtsjov-revisionisme, de Komintern en Stalin van sektarisme beschuldigt, voelt zich desalniettemin verplicht tot volgende uitspraak: 'De Hongaarse Sociaal-democratische Partij tekende op 22 december 1921 een officieel geheim verdrag met de Witte Garde-dictatuur waarin ze plechtig beloofde het "Magyarstandpunt" te ondersteunen en er mee samen te werken in ruil voor legaliteit. Daarna diende die partij als doorgeefluik naar de politie van activiteiten en namen van leden van de illegale Communistische Partij. De voorzitter van de Belgische Werkliedenpartij, De Man (die in 1928 in een opruiende toespraak met als titel *Het marxisme voorbij* had opgeroepen om "het klassenbelang als basis van het socialisme te vervangen door het rechtvaardigheidsgevoel" en die had uitgeroepen "Het marxisme is

dood! Lang leve het socialisme!") bleek later, nadat België was bezet, een agent van de nazi's te zijn geweest; het laatste wat hij deed was in 1940 de Werkliedenpartij ontbinden. Varjonen uit Finland was tijdens de Tweede Wereldoorlog lid van het fascistische "Gewapend Broederschap" en hij predikte een veroverings rooftocht "tot aan de Oeral", bezocht herhaaldelijk Hitler-Duitsland en werd na de wapenstilstand secretaris van de Finse Sociaal-Democratische Partij. De Pruisische sociaal-democratische regering van Braun en Severing pochte in een officieel memorandum uit 1932 dat ze "meer doden bij links dan bij rechts veroorzaakt" had.^{'21}

In het licht van het bovenstaande is het dus niet verkeerd de sociaaldemocratie als sociaal-fascistisch te bestempelen; het is niet verkeerd de opportunistische elementen in de arbeidersbeweging te ontmaskeren. Als Lenin in zijn tijd gelijk had de sociaal-democraten als sociaal-chauvinisten en sociaal-imperialisten (socialistisch in woorden en imperialistisch en chauvinistisch in daden) af te schilderen, waarom is het dan verkeerd de sociaal-democraten van de jaren twintig en dertig sociaal-fascisten (socialistisch in woorden maar fascistisch in daden) te noemen? Dat is wat zij in de praktijk waren, want zij stelden alles in het werk om de opkomst van het fascisme te vergemakkelijken.

Maar Palme Dutt gaat er vanuit dat het Uitvoerend Comité van de Communistische Internationale op dit punt fout was, niet omdat de sociaal-democraten geen sociaal-fascisten waren, maar omdat 'het de vijanden van het communisme een gemakkelijk instrument gaf om bewust misverstanden te verspreiden en te laten uitschijnen dat het bedoeld was om de miljoenen gewone leden van de sociaal-democratische partijen met de vinger te wijzen. Bovendien joegen ze de sociaaldemocratische arbeiders tegen zich in het harnas juist op het ogenblik dat het erg belangrijk was hun vooroordelen en hun vijandigheid te verdrijven en hun samenwerking te bekomen.'²²

Dit is op zijn minst vreemd en wel om de volgende redenen:

1. Het Uitvoerend Comité van de Communistische Internationale vaardigde geen richtlijn uit dat iedere communist die een gewoon lid van een sociaal-democratische partij tegenkwam deze voor 'sociaal-fascist' moest uitmaken.

2. De communisten moeten niet afzien van het vertellen van de waarheid alleen maar omdat een bepaald deel van de massa's daar niet zo van houdt. De massa's moeten echter geholpen worden deze waarheid te begrijpen zodat ze, doordat ze het begrijpen, effectiever en standvastiger voor hun eigen klassenbelangen opkomen. Iedereen die ons vertelt dat we de waarheid moeten verbergen als die bepaalde mensen tegenstaat, roept objectief op tot vertraging van de arbeidersbeweging.

3. Op hetzelfde Congres van 1928 waar de Communistische Internationale zagezegd verkeerdelijk de gauchistische slogan van klasse tegen klasse naar voren schoof, wees het Congres de arbeidersklasse ook met klem op het gevaar van fascisme en oorlog en op de noodzaak de arbeidersmassa's van iedere mogelijke organisatie hiertegen te organiseren.

In dezelfde toespraak waarin Stalin in 1924 de sociaal-democratie 'de gematigde vleugel van het fascisme' noemde, zei hij ook dat 'niet vergeten mag worden dat de Amsterdamse Federatie (van reactionaire vakbonden) niet minder dan 14 miljoen georganiseerde arbeiders verenigt. Het zou een grote fout zijn te denken dat het mogelijk is de dictatuur van het proletariaat in Europa te vestigen tegen de wil van deze miljoenen arbeiders in. Het zou betekenen dat we het pad van het leninisme verlaten en een onvermijdelijke nederlaag tegemoet gaan. Derhalve hebben we tot taak deze miljoenen arbeiders naar de kant van de revolutie en het communisme over te halen, ze te bevrijden van de invloed van de reactionaire vakbondsbureaucratie of op zijn minst ze zover te krijgen dat ze een houding van welwillende neutraliteit aannemen ten opzichte van het communisme.'²³

We zien dus dat de Komintern en Stalin persoonlijk enerzijds van mening waren dat de sociaal-democratie moest worden ontmaskerd als contrarevolutionaire agent van het imperialisme en anderzijds dat de miljoenen arbeiders die onder de invloed van de sociaal-democratie stonden, naar de kant van het communisme moesten overgehaald worden. Dit was ongetwijfeld de correcte lijn. Dat deze correcte lijn er niet in geslaagd is het nazisme van de macht te houden in Duitsland bewijst helemaal niet dat ze fout was. De overwinning hangt niet alleen af van een juiste lijn, maar ook van de krachtsverhoudingen. De macht van de Duitse burgerij en de medewerking die ze kreeg van de sociaal-democratie bleek veel te sterk voor het revolutionaire proletariaat onder leiding van de Communistische Partij van Duitsland. Dat het prestige van de Duitse Communistische Partij onder de massa's van de arbeidersklasse ieder jaar toenam, dat bewijst de juistheid van haar lijn. En dat is precies een van de redenen waarom de Duitse burgerij zich haastte om het fascisme te ondersteunen. Er ontwikkelde zich zeer snel een revolutionaire situatie en dat moest voorkomen worden. Daardoor nam het Duitse imperialisme zijn toevlucht tot het fascisme en liet algauw iedere aanspraak op een democratisch bestuur varen. Volgens Palme Dutt kwam het fascisme op 'in landen die door intense klassentegenstellingen dooreen geschud werden en waar een potentieel revolutionaire situatie bestond maar nog geen voldoende ontwikkelde revolutionaire arbeidersleiding aanwezig was die een socialistische revolutie tot een goed einde kon brengen; waar de sociaal-democratische leiding in staat was haar greep te behouden op de meerderheid van de arbeidersklasse om zo het kapitalisme te redden en de weg naar de revolutie te versperren, dit alles tot groeiend ongenoegen van de arbeidersklasse, en waar het in diskrediet gebrachte kapitalistische regime over een bonte stoet demagogen kon beschikken die radicaal klinkende chauvinistische en racistische slogans in het rond schreeuwden en in feite gefinancierd waren door het grootkapitaal om zo een reactionaire 'massabeweging' op de been te brengen, bestaande uit allerlei gedesillustioneerde en gefrustreerde elementen, voornamelijk uit de middenklasse maar ook uit de achterlijke delen van de arbeidersklasse om oorlog te voeren tegen de georganiseerde arbeidersbeweging en zo de weg te bereiden voor de vestiging van de terroristische dictatuur van de agressiefste en meest reactionaire delen van het grootkapitaal.'

Het Uitgebreid Uitvoerend Comité van de Communistische Internationale maakte in juli 1923 een voorlopige analyse van het karakter van het fascisme – een verschijnsel dat voor het eerst werd opgemerkt in Italië in de nasleep van de Eerste Wereldoorlog. Daar ontketende de burgerij een aanval op de arbeidersorganisaties in antwoord op de golf van fabrieksbezettingen door arbeiders die eerst door de reformistische sociaal-democraten waren verraden. Het Uitgebreid Uitvoerend Comité zei daarover: ‘Het fascisme is een kenmerkend verschijnsel van verval, een weerspiegeling van de voortschrijdende ontbinding van de kapitalistische economie en van de desintegratie van de burgerlijke staat.’

‘Het diepst geworteld is het feit dat de imperialistische oorlog en de ontwrichting van de kapitalistische economie die door de oorlog versneld en geïntensifieerd is, van brede delen van de kleine en middelgrote burgerij, kleine boeren en de intelligentsia, in tegenstelling tot de hoop die zij koesterden, hun vroegere levensomstandigheden en vooral hun vroegere zekerheid kapot gemaakt heeft. De vage verwachting van een groot deel van deze sociale laag dat het reformistisch socialisme een radicale sociale verbetering zou brengen, is ook niet ingelost. Dat de reformistische partij en de vakbondsleiders de revolutie hebben verraden (...) heeft bij deze delen van de bevolking ook geleid tot wanhoop ten aanzien van het socialisme zelf. De zwakke wil, de angst voor de strijd die blijkt uit de manier waarop de overweldigende meerderheid van het proletariaat buiten Sovjet-Rusland dit verraad toestaat, onder de kapitalistische knoet doorzwoegt en haar eigen uitbuiting en knechting consolideert, heeft deze kleine en middelgrote burgerij evengoed als de opstandige intellectuelen, beroofd van het geloof in de arbeidersklasse als de hefboom voor een radicale sociale omvorming. Veel proletarische elementen zijn hen bijgetreden en deze zijn op zoek naar actie en zijn ontevreden over het gedrag van alle politieke partijen. Het fascisme heeft ook aantrekkingskracht op de teleurgestelden en uitgerangeerden, de ontwortelden van eender welke sociale laag, in het bijzonder van ex-officieren die sinds het einde van de oorlog hun post zijn kwijtgespeeld...’

‘Het oude, zogezegd niet-politieke apparaat van de burgerlijke staat garandeert niet langer de veiligheid van de burgerij. Zij zetten speciale troepen in voor de klassenstrijd tegen het proletariaat. Het fascisme levert deze troepen.’

Het Zevende Congres van de Komintern in 1935 gaf op zijn beurt een korte definitie van het fascisme: ‘de openlijke, terroristische dictatuur van de meest reactionaire, meest chauvinistische en meest imperialistische elementen van het financierskapitaal.’

Noch de Komintern noch de Communistische Partij van Duitsland vergemakkelijkten met hun theoretische analyses en hun activiteiten de machtsovername van de nazi's. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt volledig bij de Duitse burgerij, de burgerij van de imperialistische democratieën, in het bijzonder die van Engeland, Frankrijk en de VS, en de samenwerking van deze burgerij met de Duitse sociaal-democratie. Zelfs bij de verkiezingen in november 1932 behaalde de gecombineerde arbeidersklasse nog 13.241.000 stemmen tegen 11.729.000 voor de nazi's. Sinds de voorgaande verkiezing verloren de nazi's 2 miljoen stemmen. In dezelfde verkiezingen daalde het aantal

stemmen voor de sociaal-democratie met een half miljoen en steeg het aantal stemmen voor de communisten met eenzelfde aantal. De aanwijzingen dat het electorale geluk van de nazi's op de terugkeer was en dat van de Communistische Partij toenam, alarmeerde de Duitse burgerij. Zij liet president Hindenburg toe Hitler van bovenaf te droppen, ofschoon de nazi's geen parlementaire meerderheid hadden. De leiding van de Duitse sociaal-democratie bleef de herhaalde oproepen van de Communistische Partij verwerpen. Tijdens deze cruciale periode richtte de Communistische Partij haar oproepen voor de vorming van een nationaal eenheidsfront tegen het nazisme rechtstreeks aan het Uitvoerend Bestuur van de sociaal-democraten en het Uitvoerend Bestuur van de vakbondsfederatie. Dat deed ze in juli 1932, in januari 1933 vlak na Hitlers benoeming en nogmaals in maart 1933 na de brand in de Rijksdag. Wels, de leider van de Duitse Sociaal-democratische Partij, nam ontslag uit het Uitvoerend Comité van de Tweede Internationale omdat de Internationale 'gruwelijke verhalen' verspreidde over Hitler! De leiding van de sociaal-democratische vakbond kondigde aan dat ze van plan was te gaan samenwerken met het nazisme omdat de nazi-'revolutie' een zegevierende voortzetting was van de revolutie van 1918 en dat de gemeenschappelijke vijand het communisme was! Ze riep de arbeiders zelfs op mee te doen aan Hitlers 1 mei-bijeenkomsten. Op 17 mei 1933 stemden alle sociaal-democratische parlementsleden in de Rijksdag (de communistische afgevaardigden waren al in de gevangenis gegooid) voor een resolutie van de naziregering en juichten Hitler even hard toe als de rest. Maar de sociaal-democraten werden niet beloond voor hun samenwerking. Integendeel, ze werden afgevoerd naar de nazikerkers en concentratiekampen. Dr. Ley, de leider van het nazi-'Arbeidersfront', zei hierover: 'De Leiparts en Grassmanns mogen hun toewijding aan Hitler betuigen maar ze zitten beter in de gevangenis.'

Ter gelegenheid van de twintigste verjaardag van de Oktoberrevolutie verklaarde Georgi Dimitrov: 'De historische scheidslijn tussen de krachten van het fascisme, de oorlog en het kapitalisme aan de ene kant en de krachten van de vrede, de democratie en het socialisme aan de andere kant wordt in feite de houding ten opzichte van de Sovjet-Unie, en dan niet de formele houding ten opzichte van de sovjetmacht en het socialisme in het algemeen maar de houding ten opzichte van de Sovjet-Unie zoals die de afgelopen twintig jaar in werkelijkheid gestalte heeft gekregen.'

Op die basis kunnen we zeggen dat de Duitse sociaal-democratie een trouwe dienaar bleef van het imperialisme en een doodsvijand van het communisme en de Sovjet-Unie. Zelfs tijdens de Tweede Wereldoorlog, nadat de nazi's de Sovjet-Unie waren binnengevallen, toen de Sovjet-Unie eigenlijk een bondgenoot was van de Westerse imperialistische democratieën, gaf de Duitse sociaal-democratische partij haar anticommunisme niet op. Haar Uitvoerend Comité verklaarde in juli 1941: 'Van de Noordelijke IJzee tot aan de Zwarte Zee leveren de twee sterkste legers ter wereld slag met elkaar. Als een van de twee een snelle overwinning behaalt, dan zou dat leger voortaan onklopbaar zijn in Europa en Azië. Alleen als deze legers elkaar in een langdurige strijd uitputten, kunnen de naties van het continent bevrijd worden van de onderdrukking en kan de macht van de Anglo-Amerikaanse democratie de dominante factor worden om een nieuwe wereldorde vorm te geven.'

De rol van de sociaal-democratie in de ontwapening van de arbeidersklasse, de sabotage van de arbeidersrevolutie waarvoor de objectieve voorwaarden na de Eerste Wereldoorlog rijp waren, de steun aan de reactie in naam van de 'democratie' en het richten van de speerpunt van het offensief op de arbeidersklasse, de weigering een eenheidsfront te vormen met de communisten waardoor ze de poorten voor het fascisme opengooide, dit alles beperkte zich helemaal niet tot Duitsland. Hetzelfde deed zich voor in Italië en Frankrijk om er maar twee te noemen. In Frankrijk stemden 110 van de 188 socialistische afgevaardigden voor de speciale volmachten die Pétain toelieten in Vichy een fascistisch regime te installeren. Palme Dutt: 'Het fascisme was het gevolg van het uitstellen van de socialistische revolutie in Westen Centraal-Europa na de Eerste Wereldoorlog, toen de objectieve voorwaarden aangaven dat de socialistische revolutie de enige beslissende oplossing was..., maar toen de beweging van de arbeidersklasse, gedesorganiseerd en verlamd door het reformisme, niet sterk genoeg was en niet gereed, en bijgevolg het initiatief overgelaten werd aan het kapitalisme. Het fascisme kan omschreven worden als een abortus volgend op een miskraam van de proletarische revolutie.'²⁴

In het licht van het bovenstaande kunnen we gerust zeggen dat de karakterisering van de sociaal-democratie als 'sociaal-fascisme' correct is. Desondanks werden de Communistische Internationale en de Communistische Partij van Duitsland nooit gehinderd in hun streven naar een eenheidsfront om het fascisme van de macht te houden. Niettegenstaande de lange geschiedenis van verraad aan de arbeidersbeweging door de sociaal-democratie en nadat de Hitlerianen aan de macht waren gekomen en de socialisten hadden beloofd voor hun medewerking door ze in de kerkers te gooien, besloot het Zevende Congres van de Communistische Internationale in de zomer van 1935 haar kritiek op de sociaal-democratische leiding wat te temperen en zocht zij eenheid in het belang van de strijd van de arbeidersklasse tegen het fascisme. Maar zonder resultaat. Het is inderdaad vreemd dat zij die de Komintern belasterden, die de organisatie na de beslissingen van het Zesde Congres van sektarisme hadden beschuldigd, nu plots een ommeezwaai maakten en de Komintern van rechtse afwijkingen beschuldigden omdat ze in het gevecht tegen fascisme en oorlog de eenheid van de arbeidersklasse nastreefde, wat ze overigens haar hele bestaan al had gedaan.

Daarbij had de Communistische Internationale haar principes niet te grabbel gegooid. In zijn rapport aan het Zevende Congres van de Komintern van augustus 1935 stelde Dimitrov: 'De Communistische Internationale stelt geen voorwaarden aan de eenheid van actie, behalve één, en dat is een elementaire voorwaarde die voor alle arbeiders aanvaardbaar is: dat de eenheid van actie gericht wordt tegen het fascisme, tegen het offensief van het kapitaal, tegen de oorlogsdreiging, tegen de klassenvijand. Dat is onze voorwaarde.'

En hier wringt het schoentje. De sociaal-democratie was nog nooit bereid geweest tegen het kapitaal en de klassenvijand te vechten. Toen dit ook weer het geval was, legde de sociaal-democratie zich liever neer bij de machtsovername van het fascisme dan kant te kiezen voor het proletariaat om het kapitalisme door een revolutie omver te werpen.

De rol van de 'democratische' imperialistische landen

Deze landen hadden er alles aan gedaan om Duitsland te herbewapenen, het te bevrijden van de beperkingen van het Verdrag van Versailles en de Hitlerianen aan de macht te brengen als enig bastion tegen het bolsjewisme. Door het Duits-Engels Vlootverdrag van 1935 hielp Engeland mee de ontwapeningsbepalingen van het Verdrag van Versailles naar de prullenbak te verwijzen. In 1936 kreeg Duitsland toestemming het Rijnland weer aan te hechten. Het Amerikaans imperialisme pompte hopen geld in de Duitse economie. Terwijl Engeland en Frankrijk weigerden met de Sovjet-Unie te praten over een gezamenlijke veiligheidspolitiek tegen de oorlogsvoorbereidselen van nazi-Duitsland, sloten ze in september 1938 wel het Verdrag van München met Hitler, in een ijdele poging zijn agressie naar het oosten, dus tegen de Sovjet Unie, te richten. In zijn rapport aan het Achttiende Partijcongres van maart 1939 becommentarieerde Stalin correct het Verdrag van München: 'Men zou kunnen denken dat de Tsjechoslowaakse gebieden aan Duitsland werden afgestaan als prijs voor een oorlog tegen de Sovjet-Unie, maar dat de Duitsers nu weigeren de rekening te betalen en ze naar de hel laten lopen.'

De jaren tussen de twee wereldoorlogen

De jaren tussen de Eerste en de Tweede Wereldoorlog kunnen we in drie afzonderlijke periodes onderverdelen. Ten eerste de revolutionaire opstand na de Eerste Wereldoorlog, die duurde tot 1922. Ten tweede de relatieve stabilisatie van het kapitalisme van 1923 tot 1929 en ten derde de periode van reusachtige omwentelingen van 1929 tot aan de Tweede Wereldoorlog.

Voor de sociaal-democratie was de tweede periode van relatieve stabilisatie geen tijdelijke en voorbijgaande fase. In een poging onder de massa's het idee te verspreiden dat het kapitalisme eeuwigdurend was, portretteerde zij die naoorlogse periode als een eeuwig kenmerk van het kapitalisme. Leidende theoretici van de sociaal-democratie schilderden een kleurrijk beeld van het kapitalisme en de kapitalistische stabilisatie. Hilferding, een van de belangrijkste theoretici van de Duitse sociaal-democratie, zei op het congres van zijn partij in Kiel in 1927 dat 'we ons bevinden in de fase van het kapitalisme die voor het grootste deel het tijdperk van de vrije concurrentie en de macht van de blinde marktwetten te boven is gekomen, en nu bereiken we een kapitalistische organisatie van de economie (...) een georganiseerde economie' en dat 'in werkelijkheid georganiseerd kapitalisme in principe betekent de onderdrukking van het kapitalistische beginsel van de vrije concurrentie door het socialistische beginsel van de geplande productie.'

Door 'georganiseerd kapitalisme' gelijk te stellen met de 'socialistische geplande productie' zei Hilferding dat het marxisme overbodig was geworden. Iets soortgelijks verklaarde Tarnov, de belangrijkste theoreticus van het Duitse trade-unionisme, op het Congres van Breslau van de Duitse Vakbondsfederatie: 'Het marxisme als leidende ideologie van de arbeidersbeweging heeft zichzelf overleefd.' Verder stelde hij dat 'Marx en Engels typisch waren' voor het 'eerste tijdperk' van het kapitalisme maar dat voor het moderne kapitalisme 'Ford typisch is'.

Naphthali, nog een theoreticus van het Duitse trade-unionisme, verklaarde: 'De cyclische ontwikkeling met een regelmatige opeenvolging van voorspoed en crisis, waarover Marx en Engels schreven, is alleen van toepassing op de periode van het vroege kapitalisme.'

Weer een andere vertegenwoordiger zei: 'We mogen niet uit het oog verliezen dat de arbeidersklasse deel uitmaakt van het kapitalistische systeem en dat de ondergang van dit systeem ook haar eigen ondergang is. Daarom is de grote historische opdracht van de arbeidersklasse dat ze door haar rechtmatige plaats in dat systeem in te nemen een verbetering bekomt van alle sociale structuren, die op haar beurt gelijk staat met een verbetering van haar eigen situatie.'

Aangezien de sociaal-democratie al was overgelopen naar de kant van de imperialistische burgerij wekt het nauwelijks verbazing dat iemand op zo'n adembenemende manier het marxisme kan verloochenen – want dat is de essentie van de verklaring.

Bovenstaande gevoelens, het aandoenlijke vertrouwen in de eeuwigheid van het kapitalisme, waren zeker niet het voorrecht van de Duitse sociaal-democratie. Dezelfde illusies en dezelfde verloochening van het marxisme waren in de periode van stabilisatie voorafgaand aan de krach van 1929 in alle partijen van de Tweede Internationale gemeengoed. Toen Vandervelde, de leider van de Belgische sociaal-democratie, in 1926 het Bankiersmanifest verwelkomde, beweerde hij dat het financierskapitaal en de sociaal-democratie een gelijke kijk op de dingen hadden: 'de taal van de Internationale van de Financiers verschilt niet zoveel van de taal van de Socialistische Internationale'.²⁵

In Engeland deden de Arbeiderspartij en de leiding van de vakbeweging hun best om Ford boven Marx te stellen.

In hevig contrast met de illusies van de partijen van de Tweede Internationale was de Communistische Internationale, die het vergankelijke en precaire karakter van de periode van relatieve stabilisatie al had geanalyseerd en benadrukt, op het Zesde Congres in 1928 al in staat het einde van de stabilisatieperiode en de komst van een nieuwe, een derde periode van reusachtige omwentelingen, te voorspellen: 'Deze derde periode, waarin de tegenstelling tussen de groei van de productiekrachten en de inkrimping van de markten bijzonder scherp wordt, geeft onvermijdelijk de aanzet tot een nieuwe reeks imperialistische oorlogen... Dit leidt er ook onvermijdelijk toe dat, door de verdere ontwikkeling van de tegenstellingen van de kapitalistische stabilisatie, deze steeds onzekerder wordt en de algemene crisis van het kapitalisme verergert... De ontwikkeling van de tegenstellingen van de kapitalistische stabilisatie leidt er tenslotte onvermijdelijk toe dat de huidige periode van "stabilisatie" overgaat in een periode van reusachtige omwentelingen.'

De krach van Wall Street in 1929 was tegen 1931 uitgegroeid tot de meest verwoestende economische wereldcrisis die de mensheid tot dan toe had gekend. Het aantal werklozen in de kapitalistische wereld bedroeg 50 miljoen, terwijl het Japanse imperialisme aan de vooravond stond van zijn oorlogsoffensief. De voorspelling van de Komintern bleek

zodanig correct dat de Onderzoekscommissie van de Amerikaanse Senaat zich in alle ernst afvroeg of de economische wereldcrisis misschien een communistisch complot was.

De analyse van de Komintern bewees eens te meer dat het wetenschappelijk marxisme-leninisme superieur is aan de pseudo-wetenschap van het kapitalisme en de sociaal-democratie.

De dramatische uitbreiding van het fascisme

De dramatische uitbreiding van het fascisme in Duitsland tussen 1930-1932 kan verklaard worden doordat de economische wereldcrisis niet alleen de hele basis van de stabilisatie en van de Weimar-republiek ondermijnde, maar ook de positie van de sociaal-democratie, die met beide nauw verbonden was. De economische crisis en het hongerregime van Brüning legden uiteindelijk het totale fiasco bloot van alle beloftes die de sociaal-democratie had verspreid over het vreedzame democratische proces en het sprookje dat onder de voorwaarden van het kapitalisme de welvaart gestaag zou toenemen.

Naarmate het volk meer en meer zijn illusies in de sociaal-democratie verloor, wendden de klassenbewuste arbeiders zich naar het communisme, terwijl de politiek achtergebleven lagen van de bevolking overliepen naar het kamp van het fascisme. Tussen 1930 en 1932 verloor de sociaaldemocratie 1.338.000 stemmen, maar won de communistische partij er 1.384.000. De verzwakte en in diskrediet gebrachte sociaal-democratie was niet langer in staat de vooruitgang van het communisme tegen te houden. Dit leidde tot een polarisatie van de maatschappij in twee duidelijk omliggende vijandige kampen. Om het communisme te bekampen had het Duitse kapitalisme nood aan nieuwe methodes en nieuwe middelen. Oog in oog met een nooit geziene crisis moest de burgerij snel komaf maken met de sociale verworvenheden van de revolutie van 1918 zoals lonen, arbeidstijden en sociale wetgeving, die de belangrijkste basis hadden gevormd voor de invloed van de sociaal-democratie op de arbeidersklasse. In plaats van de toegevingen van de eerste paar jaar na de revolutie moest het kapitalisme de arbeiders nu in een keurslijf van economische ontbering dwingen. Daarvoor had het Duitse kapitalisme, dat nu geconfronteerd werd met een sterke Communistische Partij die steeds meer invloed kreeg binnen de arbeidersklasse en de slinkende invloed van de sociaal-democratie, nood aan nieuwe – en zuivere – vormen van dictatuur. Zonder enig ceremonieel werd de sociaal-democratie uit de federale regering gejaagd en in de zomer van 1930 vervangen door de Brüning-dictatuur die met nooddecreten regeerde, dus zonder het parlement, maar met de steun van de sociaal-democratie. Tot op dat ogenblik hadden de Duitse kapitalisten en grootgrondbezitters het nationaal-socialisme maar gedeeltelijk gesteund, maar nu beschouwde de overweldigende meerderheid van hen het nazisme als het belangrijkste instrument voor hun terroristische dictatuur. Was de sociaal-democratie bereid geweest een bondgenootschap te sluiten met het communisme om zich samen te verzetten tegen het hongeroffensief van de Brüning-dictatuur dan zou het niet onredelijk zijn te veronderstellen dat het kapitalistische offensief zou mislukken. Maar in naam van het 'kleinere kwaad' ondersteunde de sociaal-democratie de hongerdecreten en de aanvallen op de arbeiders. Zodoende versterkte de

sociaal-democratie het kapitalisme, verzwakte het arbeidersfront, desorganiseerde de proletarische rangen en speelde het fascisme in de kaart. Deze desorganisatie van de proletarische krachten in de kritische periode tussen 1930 en 1932 betekende dat het initiatief en het voordeel dat voortvloeit uit een situatie van wijdverspreide honger en gebrek, die normaal het proletarische kamp hadden moeten versterken, nu naar het fascisme gingen.

De koppige weigering tot samenwerking met de communisten plaveide de weg voor de overwinning van het fascisme, want het verhinderde de vorming van een eenheidsfront van de arbeidersklasse. Alleen met zo'n eenheidsfront had men de nazi's kunnen verslaan. De houding van de sociaal-democratie vloeide rechtstreeks voort uit haar lijn van klassensamenwerking met de burgerij en haar vertrouwen in de burgerlijke staat. In naam van 'het kleinere kwaad' bleef ze die lijn zelfs volgen onder de dictaturen van von Hindenburg, Brüning en von Papen. Voor de sociaal-democratie waren deze dictaturen een 'kleiner kwaad' dan een regelrechte overwinning van het fascisme. Maar ze waren verre van een kleiner kwaad. Deze dictaturen bereidden uitsluitend de totale overwinning van het fascisme voor en de stapsgewijze vernietiging van het verzet van de arbeidersklasse. Toen hun werk erop zat, gaven ze de staatsmacht over aan Hitlers nazi's. Met de steun van de sociaal-democratie werd Von Hindenburg president en binnen het jaar installeerde hij Hitler als rijkskanselier. Zelfs na de overwinning van de nazi's weigerde de sociaal-democratie zich tegen het nazi-regime te verzetten met als reden dat de nazi's op een 'legale' manier aan de macht waren gekomen en dat dit een 'kleiner kwaad' was dan de 'illegale' nazi-terreur.

De ondermijning van de wil van de Duitse arbeidersklasse om zich te verzetten was dus niet het werk van het fascisme maar van de sociaal democratie en haar leiding die het vooruitzicht van een nazi-regering in een gunstig daglicht stelde.

Halsoverkop de oorlog in

De krach van 1929 en de erop volgende depressie maakte meer dan ooit duidelijk dat de imperialistische landen op een botsing aanstuurden. De relatieve stabiliteit van het kapitalisme had de weg gebaad voor een periode van reusachtige omwentelingen. De Eerste Wereldoorlog had geen enkele tegenstelling tussen de verschillende imperialistische landen opgelost. Duitsland was er niet alleen niet in geslaagd de hand te leggen op kolonies en markten maar zat nu ook opgezadeld met zware herstelbetalingen. Het smachtte dan ook naar een gelegenheid om wraak te nemen op de rivaliserende imperialistische machten. Tezelfdertijd koesterden alle imperialistische landen een diepe haat tegen de socialistische Sovjet-Unie. Na de opkomst van het fascisme in Duitsland ontwikkelde zich wereldwijd een uiterst complexe situatie. De Sovjet-Unie wilde verhinderen dat de imperialistische landen de handen in elkaar sloegen om een oorlog tegen haar te ontketenen, terwijl de zogenaamd democratische imperialistische landen hun uiterste best deden om de Duitse agressie tegen de Sovjet-Unie te richten. Daarom weigerden Frankrijk en Engeland, en tot op zekere hoogte ook de VS, in te gaan op de ernstige inspanningen van de Sovjet-Unie voor een gezamenlijk optreden tegen de dreigende nazi-agressie. Na de afsluiting van het akkoord van München in 1938 was het

voor de Sovjet-Unie overduidelijk dat de imperialistische democratieën alles zouden doen om nazi-Duitsland aan te zetten tot een aanval op de Sovjet-Unie. Met het Sovjet-Duitse Niet-aanvalspact versloeg de Sovjet-Unie hen met hun eigen wapens. Duitsland kreeg de vrijheid om Polen aan te vallen, een land dat zich in de Engels-Franse invloedssfeer bevond, en daardoor dwong de Sovjet-Unie Engeland en Frankrijk om Duitsland de oorlog te verklaren.

De Sovjet-Unie wilde met het Niet-aanvalspact kostbare tijd kopen om haar eigen defensie te versterken. De nazi's sloten het Pact omdat ze wisten dat de Sovjet-Unie een harde noot was om te kraken. Derhalve wilden ze eerst andere landen binnenvallen, de Duitse middelen en die van alle landen die ze onder de voet liepen bundelen en dan, wanneer de tijd rijp was, tegen de Sovjet Unie optrekken.

Na de aanhechting van Oostenrijk, Tsjecho-Slowakije en Polen veroverden de nazi's ook nog heel West-Europa. Nadat Frankrijk in de zomer van 1940 in nog geen drie weken onder de voet was gelopen en het Britse Expeditieleger uit Duinkerken was verjaagd, was nazi-Duitsland heer en meester over Europa en klaar om de Sovjet-Unie aan te vallen. De aanval werd op 22 juni 1941 ingezet. Aangemoedigd door hun overwinningen in West-Europa dachten de nazi's dat het verzet van de Sovjet-Unie tegen de fascistische hordes binnen zes weken verpulverd zou zijn. Maar het werd een wrede teleurstelling.

Al in 1934, toen de nazi's in Duitsland aan de macht waren en de Westerse imperialistische reactionaire kringen speculeerden op een gezamenlijke Japans-Duitse oorlog tegen de Sovjet-Unie, waarschuwde Stalin op het Zeventiende Partijcongres de burgerij voor de gevolgen van zo'n oorlog in de volgende niet mis te verstane woorden: 'De burgerij hoeft er niet aan te twijfelen dat de talrijke vrienden van de arbeiders klasse van de Sovjet-Unie in Europa en Azië hun best zullen doen hun onderdrukkers een pak rammel te geven als deze een misdadige oorlog ontketenen tegen het vaderland van de werkende klasse van alle landen. En dat de heren van de burgerij ons er niet de schuld van geven als sommige van de regeringen die hen zo te na staan en die vandaag de dag met veel genoeg en "bij de genade Gods" heersen, deze oorlog niet overleven... Er kan nauwelijks enige twijfel over bestaan dat een tweede oorlog tegen de Sovjet-Unie zal leiden tot de totale nederlaag van de agressors, tot de revolutie in een aantal landen in Europa en Azië en tot de vernietiging van de regeringen van de burgerij en de grootgrondbezitters in deze landen.'

Deze briljante vooruitblik werd bewaarheid door de opkomst van de volksdemocratieën in Oosten Centraal-Europa en de successen van de Chinese, Koreaanse en Vietnamese revoluties in het Verre Oosten. Er ontstond een machtig blok van socialistische landen dat een derde van het wereldoppervlak besloeg en waar een kwart van de wereldbevolking woonde.

De overwinning van de Sovjet-Unie in de Grote Vaderlandse Oorlog tegen de nazi's was geen toeval. Er ging een lange periode van voorbereiding aan vooraf. In zijn toespraak tot de Eerste Al-Russische Conferentie van Functionarissen van de Socialistische Industrie van 4 februari 1931 somde Stalin de redenen op waarom ze het tempo van de

industrialisatie in de Sovjet-Unie niet mochten laten verslappen: 'De tempo's inhouden, dat betekent achterblijven. En achterblijvers worden verslagen. Maar wij willen niet verslagen worden. Neen, dat willen wij niet! De geschiedenis van het oude Rusland bestond onder meer daaruit, dat het onophoudelijk wegens zijn achterlijkheid werd geslagen. Het werd geslagen door de Mongoolse Khans. Het werd geslagen door de Turkse Beys. Het werd geslagen door de Zweedse feodalen. Het werd geslagen door de Pools Lithause pans. Het werd geslagen door de Engels-Franse kapitalisten. Het werd geslagen door de Japanse barons. Het werd wegens zijn achterlijkheid door allen geslagen. Wegens zijn militaire achterlijkheid, wegens zijn culturele achterlijkheid, wegens de achterlijkheid van zijn staat, van zijn industrie, van zijn landbouw. Het werd geslagen omdat dit voordelen opleverde en ongestraft bleef. (...) Zo is nu eenmaal de wet van de uitbuiters – de achterlijken en zwakken te slaan. Dat is de roofdierenwet van het kapitalisme. Jij bent achterlijk, jij bent zwak – dus heb jij ongelijk, dus mag men je slaan en knechten. Je bent machtig, dat wil zeggen dat je gelijk hebt en dus moet men zich voor je in acht nemen. (...) We zijn bij de vooraanstaande landen 50 tot 100 jaar ten achter gebleven. Wij moeten deze afstand op snelle wijze in tien jaar afleggen. Of wij doen dit, of men drukt ons dood.'²⁶

Onder het zegevierende vaandel van het marxisme-leninisme en de leiding van de bolsjewistische Partij met aan het hoofd de legendarische Stalin, overbrugde de Sovjet-Unie de achterstand met de geavanceerde kapitalistische landen in nog geen 10 jaar tijd. Dit heldhaftige streven stelde het sovjetvolk in staat de militaire macht van de nazi's bijna zonder de hulp van anderen te verslaan. Een opmerkelijke prestatie.

In plaats van de door de nazi's en ook door de democratische imperialisten verwachte ineenstorting overwon de Sovjet-Unie de eerste verliezen onmiddellijk na de aanval en wist de situatie om te buigen. In vier jaar tijd verjoeg ze de nazi's van haar grondgebied en achtervolgde ze helemaal tot in Berlijn. De Führer pleegde zelfmoord en het sovjetleger plantte de sovjetvlag op het Rijksdaggebouw. De veldslagen om Moskou, Stalingrad, Koersk en Leningrad zullen voor altijd voortleven als de sprekende herinnering aan de heldenmoed van de sovjetsoldaten en -burgers. Door zo goed als eigenhandig de nazi's te verslaan bevrijdden het Rode Leger en het sovjetvolk de mensheid van de gesel van het nazisme.

De omvang van de sovjetinspanningen kan afgemeten worden aan het feit dat in november 1942 179 van de 256 Duitse divisies aan het sovjetfront vochten, terwijl de rest voornamelijk in bezet Europa in garnizoen werd gehouden. Het Britse leger kreeg in Afrika met maar 4 Duitse en 11 Italiaanse divisies te maken. Niettegenstaande herhaalde beloftes slaagden Engeland en de VS er niet in een tweede front tegen Duitsland te openen. Dit gebeurde pas in juni 1944 toen al bleek dat de Sovjet-Unie hard op weg was het Duitse leger op haar eentje te verslaan. De landing op D-day was veeleer een poging om te voorkomen dat het Rode Leger West-Europa zou bevrijden dan een bijdrage aan de nederlaag van de nazi's.

Als je luistert naar de imperialistische mythes, lijkt het wel of het Engels-Amerikaans imperialisme nazi-Duitsland heeft verslagen. De waarheid is dat het Rode Leger en het

sovjetvolk de meest beslissende bijdrage hebben geleverd. Deze overwinning kostte de Sovjet-Unie immense verliezen: 27 miljoen sovjetburgers, waaronder 7,5 miljoen soldaten. Ter vergelijking: de VS verloor iets minder dan 300.000 soldaten en de verliezen van het Britse Gemenebest bedroegen 353.652 mensen waarvan 224.723 uit Groot-Brittannië zelf. Hierbij moeten we ook nog 60.000 burgerslachtoffers tellen.

Daarnaast was een derde van het grondgebied van de Sovjet-Unie vernietigd samen met de economische installaties: 1.710 steden en 70.000 dorpen waren volledig verwoest; 6 miljoen huizen en gebouwen lagen in puin; 31.800 industriële bedrijven waren leeggeroofd; 98.000 collectieve of staatsboerderijen waren vernield en het bijbehorende vee, in totaal 64 miljoen stuks, was of vernietigd of afgevoerd naar Duitsland. Dat was de factuur voor het verraad van de sociaal-democratie en in het bijzonder de Duitse sociaal-democratie, die de Duitse revolutie van 1918 verpletterde, de burgerij terug aan de macht bracht, de opkomst van de nazi's vergemakkelijkte, en zodoende een monster creëerde dat uiteindelijk oog in oog kwam te staan met de Sovjet-Unie en door haar moest worden verslagen.

De Sovjet-Unie was nog maar net klaar met de nazi's of ze werd al geconfronteerd met een nieuwe oorlog – de Koude Oorlog – opgezet door het Amerikaanse imperialisme met de volledige steun van de sociaal-democratie, die vrolijk meevocht tegen de Sovjet-Unie en de andere landen van het socialistische kamp.

Wat kunnen wij uit dit alles leren?

Deze beknopte geschiedenis van de drie Internationales toont duidelijk aan dat onze beweging enorme stappen voorwaarts kon zetten zolang ze trouw bleef aan de principes van het marxisme-leninisme en het proletarisch internationalisme. Ze toont ook aan dat de proletarische beweging enorme verliezen leed telkens ze van deze beginselen afweek. In zijn rapport tot het Zeventiende Congres van de Communistische Partij van de Sovjet-Unie van januari 1934 stelde Stalin de volgende vraag: 'Waaraan dankt onze partij haar superioriteit?' Hij gaf zelf het antwoord: 'Aan het feit dat het een marxistische partij is, een leninistische partij is. Omdat ze zich in haar werk laat leiden door de leer van Marx, Engels en Lenin. Er hoeft niet aan getwijfeld te worden dat zolang we trouw blijven aan deze leer, zolang we deze als kompas gebruiken, we zullen slagen. ...Ja, kameraden, onze verworvenheden zijn te wijten aan het feit dat we gewerkt en gevochten hebben onder de vlag van Marx, Engels en Lenin. Derhalve... de conclusie: we moeten tot het einde trouw blijven aan het vaandel van Marx, Engels en Lenin.'²⁷

De enige verklaring voor de verworvenheden van de Eerste en de Derde Internationale en voor de ineenstorting van de Tweede Internationale is dat de Eerste en de Derde Internationale strikt vasthielden aan het marxisme en de Tweede Internationale niet. Ze gaf zich over aan de klassensamenwerking en maakte zichzelf volledig te schande. De les die wij hieruit trekken is dat we trouw moeten blijven aan het marxisme, het leninisme en de leer van Marx, Engels, Lenin en Stalin.

De communistische partijen in de verschillende landen waren volwassen geworden en de internationale situatie en de strijd in de afzonderlijke landen werd alsmaar complexer. De Komintern had dus haar historische missie vervuld en haar doel bereikt en werd dan ook in juni 1943 ontbonden. Ongetwijfeld woog de overweging om het antifascistisch front op wereldschaal in stand te houden zwaar door bij die beslissing. Daar is niets oneervols aan, want het voortbestaan van de Sovjet-Unie was op dat moment van het grootste belang, en dan niet alleen voor het sovjetvolk maar ook voor heel de progressieve mensheid. In dit opzicht, vooral in het licht van de ineenstorting van de Sovjet-Unie in 1991 na dertig jaar revisionistisch verraad, moet ik wel aanhalen wat Stalin zei op het Zevende Uitgebreid Plenum van het Uitvoerend Comité van de Komintern, in zijn polemieken met de contrarevolutionaire trotskistische 'linkse' oppositie in de CPSU: 'Wat zou er gebeuren indien het kapitalisme erin zou slagen de sovjetrepubliek te verpletteren? In alle kapitalistische en koloniale landen zou een tijdperk van de zwartste reactie aanbreken. De arbeidersklasse en de onderdrukte volkeren zouden bij de strot gegrepen worden, de posities van het internationale communisme zullen verloren gaan.'

Het is duidelijk dat we de periode van de zwartste reactie zijn ingegaan. De arbeidersklasse en de onderdrukte volkeren zijn inderdaad bij de strot gegrepen en het imperialisme herkoloniseert de onderdrukte naties. De volkeren van de voormalige Sovjet-Unie en van de Oost-Europese volksdemocratieën lijden armoede en gebrek. De arbeidersklasse in de Westerse imperialistische landen ligt voortdurend onder vuur. Het Engels-Amerikaans imperialisme voert een roofoorlog met hitleriaanse dimensies tegen de volkeren van Irak en Afghanistan. Was de Sovjet-Unie in het begin van de veertiger jaren van vorige eeuw verpletterd geweest door de samenwerking tussen de 'democratische' imperialistische landen en de hitleriaanse fascistena, dan was de periode van zwarte reactie zestig jaar geleden al in gang gezet met niet te overziene schadelijke gevolgen voor de volkeren van de wereld. We kunnen derhalve de leiding van de Sovjet-Unie niet zomaar veroordelen voor haar medewerking aan de ontbinding van de Komintern.

Maar wat we moeten onthouden is dat zolang de leiding van de sovjetcommunisten, de partij met het grootste prestige in de internationale communistische beweging, revolutionair bleef – en dat was ongetwijfeld zo toen Stalin leefde – onderhielden de verschillende communistische partijen betrekkingen met elkaar op basis van de correcte principes van het proletarisch internationalisme, sprak de communistische beweging met één stem en confronteerde ze het imperialisme met een machtige wereldbeweging. Alleen toen het Chroesjtsjov-revisionisme aan het roer van de partij en de sovjetstaat kwam te staan, werden de principes van broederlijke solidariteit en proletarische internationalisme losgelaten en dit leidde tot heel veel tegenspoed en verwoesting voor het proletariaat en de volkeren van de wereld.

Tenslotte kom ik tot de vraag die wellicht iedereen op dit seminarie door het hoofd speelt: is het nu mogelijk of zal het in de nabije toekomst mogelijk zijn een nieuwe communistische internationale op te richten volgens de lijnen van de Derde Internationale en op basis van het democratisch centralisme? Onze partij is van mening dat de

voorwaarden daarvoor nu niet aanwezig zijn. Zij is evenzeer van mening dat er een aanzienlijke draagwijdte is voor regelmatige ontmoetingen tussen revolutionairen om ervaringen uit te wisselen en nauw samen te werken op allerlei gebieden, gaande van vraagstukken over oorlog en vrede tot de strijd voor de revolutionaire omverwerping van het imperialisme. We zullen daarin slagen als we solidair zijn en 'vastberaden dit inspirerende principe onder alle arbeiders in alle landen consolideren'.²⁸

2 mei 2005

Harpal Brar, is de voorzitter van de Communistische Partij van Groot-Brittannië (marxistisch-leninistisch).

Noten

Opmerking van de vertaler. Alle citaten werden vrij uit het Engels vertaald tenzij we hebben kunnen teruggrijpen naar bestaande Nederlandse teksten. In dat geval vindt de lezer de verwijzing naar de Nederlands talige bron.

1. Lenin, *De historische lotgevallen van de leer van Karl Marx*, Keuze uit zijn werken, Deel 1, 578-581.
2. Karl Marx en Friedrich Engels, *Het communistisch manifest*, Uitg. Pegasus, 1967, p.56.
3. Karl Marx, *Toespraak voor de Democratische Associatie in Brussel*, 1848, vrij vertaald uit het Engels.
4. Vrij vertaald uit het Engels.
5. Palme Dutt. Vrij vertaald uit het Engels.
6. *De brieven van Karl Marx*, De Haan, Haarlem, Brief aan Ludwig Kugelmann, Londen, 12 april 1871, p. 267.
7. *De brieven van Karl Marx*, De Haan, Haarlem, Brief aan Ludwig Kugelmann, Londen, 17 april 1871, p. 268.
8. Lenin, *De Derde Internationale en haar plaats in de geschiedenis*, 1919, Keuze uit zijn werken, Deel 3, uitg. Progres, Moskou, p. 220.
9. Lenin, *De taken van het proletariaat in onze revolutie*, 10 april 1917, Keuze uit zijn werken, Deel 2, Uitg. Progres Moskou, p. 437-438.
10. Idem, p. 438.
11. *Brief van Karl Marx aan Sorge, 19 oktober 1877* geciteerd in Lenin, Keuze uit zijn werken, deel 1, *Voorwoord voor de Russische vertaling van het boek, brieven en uittreksels uit brieven van Joh. Phil. Becker, Jos. Dietzgen, Friedrich Engels, Karl Marx e.a. Aan F.A. Sorge en anderen*, p. 325.
12. Uit de brief van F. Engels aan K. Kautsky van 29 juni 1891, geciteerd in Lenin, *Staat en Revolutie*, Keuze uit zijn werken, Deel 2, uitg. Progres, Moskou, p. 519-520.
13. Palme Dutt, *The International*, p. 136-137.
14. Idem, p. 138.
15. Lenin, De Conferentie van Stockholm, september 1917, *Selected Works*, Deel 10, p. 16-17.
16. Stalin, *Grondslagen van het leninisme*, 1924, Keuze uit zijn Werken, Deel 1 p. 56-57.
17. Lenin, *De Derde Internationale en haar plaats in de geschiedenis*, 1919, Keuze uit

zijn werken, Deel 3, p. 230-231.

18. Lenin, *Positie en taken van de Socialistische Internationale*, 1 november 1914.

19. Lenin, *Brief aan de Amerikaanse arbeiders*.

20. Lenin, *De linkse stroming, een kinderziekte van het communisme*, Keuze uit zijn werken, Deel 3, Uitg. Progres, Moskou, p. 330-331.

21. Palme Dutt, *The International*, p. 210.

22. Idem, p. 211.

23. Stalin, *Collected Works*, Vol. 6, p. 307-308.

24. Palme Dutt, *The International*, p. 205-206.

25. Emile Vandervelde, Toespraak van 29 oktober 1926.

26. Stalin, *Eerste AI-Russische Conferentie van Functionarissen van de Socialistische Industrie, 4 februari 1931, Keuze uit zijn werken, Deel 2, p. 240-241.*

27. Stalin, *Verzamelde Werken*, Deel 13, p. 385-387.

28. Marx, Toespraak op een vergadering in Amsterdam, 8 september 1872